

Egils Levits
Izvērsta Satversmes preambula
- materiāli –

Jurista Vārds, Nr.39, Otrdiena, 2013.gada 24.septembris

1. Satversmes preambulā būtu jāatsedz
Latvijas valsts jēga un būtība
Egils Levits intervijā *Dinai Gailītei* (Jurista Vārds) 2.lpp.
2. Saistītās publikācijas (Jurista Vārdā) 13.lpp.
3. *Egils Levits*
Izvērstas Satversmes preambulas teksta
piedāvājums un komentārs 14.lpp.
 - a. Izvērstas Satversmes preambulas iespējamā
teksta piedāvājums 16.lpp
 - b. Izvērstas Satversmes preambulas *komentārs* 18.lpp.

Nr.39 (790) Otrdiena, 2013. gada 24. septembris

Intervija

Satversmes preambulā būtu jāatsedz Latvijas valsts jēga un būtība

Dr.h.c. Levits Egils,
intervijā Dinai Gailītei

Foto: Boriss Koļesņikovs

Neskatoties uz to, ka līdz Latvijas valsts dibināšanas simtgadei atlikuši vairs tikai pieci gadi un kopš neatkarības atjaunošanas aizritējušas jau vairāk nekā divas desmitgades, tieši pēdējā laikā gan tiesībnieku lokā, gan plašākā sabiedrībā neparasti daudz tiek diskutēts par Latvijas valsts mērķi, jēgu un būtību.

Īpašu asumu šīs diskusijas ieguva gan pirms, gan pēc 2012. gada 18. februāra referenduma, kura ierosinātāji piedāvāja Latvijā ieviest krievu

valodu kā otru valsts valodu, un ar jaunu spēku atsākās ikreiz, kad pēc tam parādījās līdzīga satura iniciatīvas, piemēram, par pilsonības automatisku piešķiršanu visiem nepilsoņiem utt.

Tieši šajā kontekstā Latvijas tiesību telpā nostiprinājās jauns jēdziens – neaizskaramais Satversmes kodols. To 2012. gada septembrī pamatoja Valsts prezidenta izveidotā Konstitucionālo tiesību komisija (turpmāk arī – KTK) atzinumā “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”.¹ Viens no šajā atzinumā ietvertajiem priekšlikumiem bija arī iespēja papildināt Latvijas Republikas Satversmi ar paplašinātu preambulu, kurā tiktu atklātas Latvijas valsts un līdz ar to arī Satversmes pamatvērtības.

Arī “Jurista Vārds” rīkoja un rosināja gan klātienē, gan neklātienē diskusijas par valsts pamatvērtībām, neaizskaramo Satversmes kodolu un tā iespējamo atspoguļojumu Satversmes tekstā.²

Aizsāktās diskusijas par Latvijas valsts identitāti un Satversmes pamatvērtībām, tai skaitā arī par to atspoguļojumu preambulā u.c. saistītiem jautājumiem, turpinājās arī 2013. gadā. Tā februārī Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences ietvaros tiesību zinātnieki šiem jautājumam pievērsās gan valststiesību, gan tiesību teorijas un vēstures apakšnozaru sēdēs. Savukārt 22. martā Melngalvju namā uz Valsts prezidenta kancelejas rīkotu diskusiju par paplašinātas Satversmes preambulas nepieciešamību pulcējās Konstitucionālo tiesību komisijas locekļi, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes mācībspēki, kā arī citi valststiesību un politikas zinātnes lietpratēji.³ Jūlijā paplašinātas preambulas jautājumam tika veltīta arī Bīriņos notiekošā ikgadējā konstitucionālās politikas semināra dalībnieku uzmanība.⁴

Jau vasaras sākumā izskanēja ziņas par to, ka top pirmais teksta piedāvājums jaunai, paplašinātai Satversmes preambulai un to kā savu privātu iniciatīvu izstrādā Dr.h.c. Egils Levits – atzīts Latvijas valststiesību lietpratējs un Konstitucionālo tiesību komisijas priekšsēdētājs. Savu viedokli par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un nepieciešamību tos padarīt redzamus ikvienam viņš jau iepriekš bija izklāstījis arī “Jurista Vārda” lasītājiem – īsi pēc KTK atzinuma publiskošanas.⁵

Jānorāda, ka līdz ar ziņām par topošo Satversmes preambulas teksta piedāvājumu parādījās arī kritiskas piezīmes par to – savu redzējumu par preambulas iespējamo saturu un optimālo izstrādes formu “Jurista Vārda” lasītājiem darīja zināmu arī Saeimas deputāts Andrejs Elksniņš.⁶

Šodien “Jurista Vārdam” kā lielākajam Latvijas juridiskajam izdevumam ir dota iespēja pirmajam no Latvijas medijiem publicēt E. Levita izstrādāto priekšlikumu Satversmes preambulas paplašināšanai. Autora projektu papildina arī plašs viņa paša komentārs. Kā ievadu šiem materiāliem piedāvājam sarunu ar E. Levitu par preambulas projekta nepieciešamību, saturu, pieņemšanas formu un citiem jautājumiem.

Kā intervijā norāda E. Levits, viņš nodod savu priekšlikumu sabiedrības apspriešanai. “Jurista Vārda” redakcija aicina lasītājus iesūtīt arī savus priekšlikumus iespējamajai jaunajai Satversmes preambulai. Jau oktobrī iecerēts publicēt gan ekspertu viedokļus par Satversmes preambulas nepieciešamību un E. Levita izstrādātā priekšlikuma vērtējumu, gan mūsu lasītāju viedokļu apkopojumu.

Kā jūs raksturotu šo projektu? Kas tas ir, un kā tas ir tapis?

Tas ir priekšlikums - kā varētu izskatīties Satversmes preambula.

Šīs idejas aizsākums saistās ar brīdi, kad mani 2006. gadā ievēlēja Starptautisko salīdzinošo tiesību akadēmijā (Académie internationale de droit comparé⁷) un es gatavoju referātu par valsts tiesībfilozofiskajiem pamatiem. To darot, konstatēju, ka liela daļa valstu savu esenci, jēgu, būtību ir atklājušas savās konstitūcijās, parasti - to preambulās.

Uzdūros arī vācu tiesībzinātnieka Martina Morloka darbam "Pašsaprotamība kā tiesību kritērijs" (Selbstverständnis als Rechtskriterium⁸). Viņš pamato būtisku tēzi: neviena valsts nevar pastāvēt bez šādām pašsaprotamībām, kas eksistē vienmēr - aiz teksta, pat ja tās nav tieši atklātas. Savā ziņā situācija līdzinās vispārējiem tiesību

principiem - tie pastāv neatkarīgi no tā, vai likumdevējs tos ir vai nav ierakstījis kādā likumā. Otrs šai ziņā interesants darbs ir cita vācu profesora - Pētera Hēberles (Peter Häberle) 1982. gada pētījums par konstitūciju preambulām un to nozīmi.⁹

Tas mani rosināja domāt par to, kādu lomu citu valstu konstitūcijās pilda preambulas, savukārt Satversmes gadījumā šī iespēja faktiski nav izmantota, jo nosacītu preambulas lomu pilda tikai viens teikums.

Kad pirms dažiem gadiem Latvijā aizsākās nopietnāka diskusija par valsts pašizpratni, tai skaitā, redzot, kā tiek organizēts referendums par otru valsts valodu, un vērojot to, cik neveikli daži mūsu valstsvīri, juristi un politologi izsakās par šīm lietām un nespēj pateikt, kas ir Latvijas valsts juridiskie un politiskie pamati, man nācās atgriezties pie domas par preambulu. Atcerējos arī Ulda Ģērmaņa reiz teikto: "Nekur nav rakstīts, ka latvietim ir jābūt vientiesim." Diemžēl daļa cilvēku, kas iesaistījās šajās diskusijās, man tiešām atgādināja vientiešus, kas domā: "Ja es kaut ko nezinu vai nesaprotu, tad tas vai nu nepastāv, vai nav jēdzīgi."

Tas viss man lika atgriezties pie domas par preambulu - tā, manuprāt, varētu būt vieta, kur Satversmes tekstā - tātad visiem redzamā, atklātā veidā - tiktu uzrādīti Latvijas valsts pamati. Kad mēs Konstitucionālo tiesību komisijā diskutējām, 2012. gadā gatavojot atzinumu "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu", arī mani kolēģi pievienojās šim uzskatam, un viens no minētā atzinuma ieteikumiem bija tieši tāds - Latvijas valsts mērķus, darbības pamatprincipus un Latvijas konstitucionālās identitātes būtību atspoguļot izvērstā Satversmes preambulā.

Šie apstākļi man radīja personisku interesi pamēģināt uzrakstīt šādu Satversmes preambulas piedāvājumu. Kad šī gada pavasarī bija gatavs pirmais uzmetums, es to apspriedu gan ar pazīstamiem juristiem, gan kultūras inteliģences aprindu cilvēkiem, gan politiķiem. Šobrīd šī jau ir vismaz piektā mana teksta redakcija. Tomēr, neskatoties uz pilnveidojumiem, ko esmu izdarījis, ieklausoties vairākos ieteikumos, tā joprojām ir mana personiskā iniciatīva - šobrīd tā ir mana privāta, zinātniska, tiesībfilozofiska izstrādne. Manas pārdomas par to, kā Latvijas valsts identitāti varētu aprakstīt Satversmes preambulā, kas tādējādi tiktu izmantota tiem mērķiem, kam preambulas tiek rakstītas citu valstu konstitūcijās.

Kā jūs izvēlējāties - ko pieminēt, par ko rakstīt preambulas projektā?

Vispirms es izmantoju salīdzinošo tiesību metodes - apskatījos gan kopīgo, gan atšķirīgo, kas ir ietverts citu valstu konstitūciju preambulās. Secināju, ka vienojošais ir princips, ka preambulās tiek definēts valsts mērķis, uzdevums, identitāte un specifiskās vērtības. Protams, forma, kādā tas tiek definēts, ir ļoti atšķirīga.

Piemēram, Portugāles konstitūcija izceļas ar to, ka tās preambula ārkārtīgi plaši apraksta tikai vienu vienīgu savas vēstures lappusi - 1974. gada revolūciju, kas viņiem acīmredzot ir būtisks valsti identificējošs notikums. Turpretim Polijas konstitūcijas preambulā valsts pamati, identitāte, principi, vairāki vēstures notikumi ir izvērsti ļoti plaši.

Valsts pamati, mērķi, principi, vērtības, vēstures mezglu punkti, ko esmu iekļāvis projektā, ir redzējums par to, kas ir Latvijas valsts un kas ir būtisks tās identitātei.

Kādu jūs gribētu redzēt šī sava piedāvājuma tālāko ceļu?

Es to šobrīd nododu publicēšanai "Jurista Vārdā", kas, es ceru, varētu aizsākt plašāku diskusiju par Satversmes preambulas nepieciešamību un iespējamo saturu. Piedāvājumam pievienotie komentāri ļaus saprast, kādēļ šis teksts ir tieši tāds un ne citāds - kāpēc tajā ir iekļautas konkrētas lietas, kas man likušās svarīgas. Protams, es priecātos, ja manu piedāvājumu ņemtu par pamatu iespējamajai Satversmes preambulai. Tāpat es būtu gandarīts, ja diskusijās par iespējamo preambulu iesaistītos tiešām visi, kam ir kaut kas jēdzīgs, ko teikt.

Kādēļ jūs izlēmāt nākt klajā ar šādu projektu?

Visas idejas vienmēr sākas ar kāda konkrēta cilvēka iniciatīvu, kuru tālāk var apspriest un pilnveidot. Es ceru, ka šis mans piedāvājums varētu būt sākumpunkts Satversmes preambulas tapšanas procesam.

Tomēr Satversme līdz šim ir darbojusies bez plašas preambulas.

Satversmes tēvi gribēja Satversmei izstrādāt saturisku preambulu, diemžēl nevarēja par to vienoties, līdzīgi kā nenobalsoja par cilvēktiesību

daļu, tāpēc palika pie tā viena teikuma, kas šobrīd veido nosacītu preambulu. Tādēļ mēs nevaram uzskatīt, ka preambula kā tāda būtu pretrunā ar Satversmes autoru gribu.

Mūsu Satversme kopumā ir diezgan tehniska jeb procesuāla, jo tā galvenokārt regulē valsts orgānu funkcionēšanas procedūras. Savukārt daudzas saturiski svarīgas lietas, ko es sauktu par pašsaprotamībām, kas ir šīs valsts pamatā, Satversmes tekstā nav ierakstītas. Iespējams, tieši tādēļ, ka 1918. gadā tās patiešām bija tik pašsaprotamas, ka pēc tā nebija nekādas vajadzības. Šobrīd situācija diemžēl ir pilnīgi citāda un lielai daļai Latvijas tautas, tai skaitā arī pašiem latviešiem, valsts pamati nav pietiekami skaidri saprotami. Tādēļ, manuprāt, tos būtu vērtīgi "atsegt" preambulā, kas kļūtu par Satversmes teksta sastāvdaļu.

Protams, ir valstis, kas ir tik stabilas, ka tām valsts pamatus nav nepieciešams ierakstīt konstitūcijas tekstā, jo tos neviens tāpat neapšaubā. Vēl vairāk - reti, bet tomēr ir valstis, kas var funkcionēt vispār bez jebkādas kodificētas konstitūcijas, kā Lielbritānija, jo tur valsts mehānismi darbojas atbilstoši tik ilgstošām un spēcīgām tradīcijām, ka var iztikt pat bez tehniskām konstitūcijas normām. Tomēr tas noteikti nav Latvijas gadījums.

Valsts pašizpratnes ziņā Latvija, manuprāt, atrodas vissliktākajā situācijā Eiropas Savienības valstu vidū. Tas tiešām ir unikāli, cik neizlēmīgi un apmulsuši ir latvieši, formulējot attieksmi pašiem pret savu valsti.

Otrkārt, man arī jājautā preambulas oponentiem: ja citas valstis izmanto preambulu savās konstitūcijās, lai stiprinātu pilsoņu apziņu par savu valsti, kādēļ lai Latvija to nedarītu? Būtu pārāk augstprātīgi teikt, ka lielā vairumā demokrātisko valstu konstitūciju preambulās uzrādītie valsts pamati, vērtības, identitāte tur ir ierakstīti tikai aiz gara laika, joka pēc. Manuprāt, tas ir tieši pretēji - šo konstitūciju tekstā atrodamajai valsts pamatu norādei ir dziļa jēga.

Turklāt: jo jaunāka konstitūcija, jo saturiski izvērstāka ir tās preambula, kurā tiek atklātas konkrētās valsts pamatvērtības. Kādēļ? Tāpēc, ka jebkurā demokrātiskā mūsdienu valstī aizvien pieaug pilsoņu loma un līdzdalība un konstitūciju tekstiem, bet jo īpaši preambulām, tiek piešķirta šī sabiedrību stabilizējošā funkcija.

Protams, arī turpmāk Latvijas Satversme var darboties bez preambulas. Tomēr, manuprāt, tā - pēc karstu diskusiju fāzes - vidējā vai ilgākā laika posmā stabilizētu juridisko, politisko un sabiedrisko domu Latvijas valsts identitātes jautājumā. Katrs pilsonis Satversmes tekstā tad varētu izlasīt savas valsts pamatvērtības. Latvijas gadījumā tas pat varbūt ir svarīgāk nekā citās valstīs, jo mums ir neapšaubāmas identitātes problēmas. Tad jau citas valstis, kurām nav šādu identitātes problēmu, drīzāk varētu dzīvot bez konstitūciju preambulām, lai gan tām tādas ir.

Tas, protams, būtu ideāls gadījums, ja ar preambulu izdotos sabiedrību vienot. Tomēr izskan arī gluži pretēji viedokļi - ka Satversmes preambula varētu Latvijas sabiedrību vēl vairāk sašķelt.

Tam nevar piekrist. Es teiktu tā - ja kāds konsolidācijas mēģinājums neizdodas, tas tikai parāda, cik patiesībā slikta ir situācija, tomēr to nepasliktina. Rīkoties pretēji - "paslaucīt problēmu zem tepiķa" - tā ir nepieņemama problēmu risināšanas metode.

No otras puses, skaidrs, ka neviens projekts demokrātiskā sabiedrībā nevar iegūt absolūtu atbalstu, jo pastāv viedokļu daudzveidība. Tas, uz ko vajag tiekties, ir pēc iespējas liela vairākuma atbalsts.

Gadījumā, ja Saeima pieņemtu apspriešanai jūsu piedāvājumu un sāktu par to debatēt, tomēr beigu beigās grozījumus Satversmē nepieņemtu, - vai šādā situācijā netiktu panākts gluži pretējs efekts cerētajam? Piemēram, ja Saeimas balsojumā nepietiek balsu apgalvojumam, ka Latvija ir dibināta latviešu tautas pašnoteikšanās rezultātā, - kādas tiesiskas konsekvences izrietētu no šāda balsojuma?

Balssjums par tik būtiskām lietām neapšaubāmi būtu arī tests politiskajām partijām - uz cik stingriem valstiskiem pamatiem tās stāv. Negatīva iznākuma gadījumā tas diemžēl parādītu arī esošo politisko situāciju Latvijā un atbildīgiem pilsoņiem, kas tomēr stāv par Latvijas valsti, liktu rīkoties vēl apņēmīgāk, lai panāktu, ka arī citi izprot un pakāpeniski pieņem pašsaprotamības, kas liktas Latvijas valsts pamatos. Ir diezgan nepareizi nerunāt par problēmām vai izlikties tās neredzam.

Diemžēl mēs šobrīd esam diezgan vāja valsts, un tiem, kas ir par 1918. gadā dibinātās Latvijas nākotni, ir pienākums to stiprināt. Preambula

manā ieskatā ir viens no šādiem - juridiskiem - paņēmieniem, kā to varētu darīt. Protams, nepieciešami arī daudzi citi konkrēti, pat svarīgāki pasākumi. Izvērsta preambula nav nekāda panaceja, kas atrisinātu visas problēmas.

Kādā procedūrā, jūsuprāt, būtu jāpieņem šāds Satversmes grozījums, kas paredzētu jaunas preambulas pievienošanu?

Manuprāt, šis būtu uzskatāms par parastu Satversmes grozījumu, kas savas nozīmības ziņā būtu pielīdzināms, bet varbūt pat nesasniedz 1998. gadā pieņemtās VIII nodaļas "Cilvēka pamattiesības" svaru. Tātad - ja Satversmes grozīšana notiek parastajā kārtībā, preambulas pieņemšanai būtu nepieciešams divu trešdaļu klātesošo Saeimas deputātu atbalsts. Tas ir augsts sliekšnis, tomēr visos līdzšinējos Satversmes grozīšanas gadījumos tik lielu atbalstu ir izdevies sasniegt.

Vai tomēr ir iespējams preambulas pieņemšanu uzskatīt par "parastiem" Satversmes grozījumiem, ja ņem vērā, ka tā turpmāk noteiktu "toni" visa pārējā teksta lasīšanai jeb interpretācijai?

Jā, tā tas ir iecerēts - šai preambulai būtu jāklūst par Satversmes tehnisko normu interpretācijas palīglīdzekli. Tomēr tajā - atšķirībā, piemēram, no VIII nodaļas - netiks noteiktas konkrētas tiesības. Tādēļ cilvēktiesību iekļaušana Satversmē 1998. gadā to noteikti grozīja daudz būtiskāk, nekā to darītu izvērsta Satversmes preambula.

Jūsu sagatavotais preambulas piedāvājums ir diezgan plašs, turklāt uzrakstīts mūsdienīgā valodā. Kā, jūsuprāt, tas "ies kopā" ar ļoti lakonisko Satversmes stilu un 20. gadsimta 20. gadu latviešu valodas skanējumu?

Kā jau teicu, mūsu Satversme kopš pieņemšanas ir vairāk tehniska nekā saturiska. Tomēr tas ir ļoti primitīvs priekšstats, ja kāds domā, ka demokrātija ir tikai pareizi regulētas procedūras. Demokrātijai ir arī materiāls saturs, un tā izpratne ir ļoti būtiska demokrātijas funkcionēšanai. Vieta, kur jau šobrīd Satversmē spilgti izpaužas Latvijas demokrātijas saturs, ir VIII nodaļa "Cilvēka pamattiesības", kur regulētas cilvēka un valsts attiecības. Tomēr ar to nepietiek. Trūkstošās, pašlaik tekstā neatklātās lietas varētu iekļaut preambulā - kā vispārējus pamatprincipus.

Runājot par garumu, jāsaka, ka stila arguments likumdošanas procesā nekad nedrīkst būt pirmajā vietā, jo galvenais ir precizitāte un skaidrība. Jāatgādina trīs dzelžaini labas likumdošanas pamatprincipi, kas jāievēro tieši šādā secībā: pirmkārt, likumā ir jāieraksta viss tas, ko likumdevējs uzskata par nepieciešamu, un tas nedrīkst atteikties ierakstīt kaut ko likumā tikai tādēļ, ka teksts iznāk par garu; otrkārt, visu, ko nepieciešams iekļaut likumā, cenšas izteikt pēc iespējas īsi, skaidri un koncentrēti; treškārt, šī īsināšana nedrīkst notikt uz likuma skaidrības rēķina.

Savukārt runājot par valodas saskanību, man jāsaka, ka Satversme nav dzejolis vai romāns, kam būtu jāiztur vienots stils visā garumā. Arī ļoti plašā VIII nodaļa ir rakstīta citā laikmetā nekā pārējais Satversmes teksts, taču man nešķiet, ka tas traucē.

Katram laikmetam, protams, ir cits izteiksmes veids un nāk klāt jauna juridiskā terminoloģija, piemēram, mūsdienās plaši lietoti termini "sociālā atbildība" vai "ilgtspējība", tomēr nedomāju, ka tas viss nevar tikt iekļauts kopējā Satversmes tekstā. Būtu muļķīgi, ja tikai stilistisku argumentu dēļ Satversmē nekad nevarētu šādas lietas minēt.

Turklāt attiecībā uz manis izstrādāto preambulas piedāvājumu - es gribētu cerēt, kas tas valodas ziņā nenonāk pretrunā ar senākajām Satversmes nodaļām.

Gadījumā, ja jūsu piedāvājums sāks ceļu Saeimā, - vai jūs nebaida situācija, kas dažkārt notiek ar likumprojektiem, kas izstrādāti ārpus Saeimas, piemēram, valdībā, un iesniegti parlamentam, kad to autori savu garabērnu pēc ceļa cauri parlamenta komisijām un plenārsēdēm vairs nepazīst, jo tas ir ticis ļoti, dažkārt pat principiāli izmainīts?

Saeima, protams, šo piedāvājumu var brīvi grozīt pēc saviem ieskatiem, jo tā saturs un pieņemšana būs tieši Saeimas atbildība. Tomēr es domāju, ka projekts ir nopietni pārdomāts un pietiekami rūpīgi izstrādāts, tādēļ, ja vien Saeima izlems izmantot šo manu iniciatīvu par pamatu Satversmes preambulas izstrādei, piedāvājuma būtiskai grozīšanai būs nepieciešami arī pamatoti argumenti. Protams, es ceru, ka projekts pēc nonākšanas parlamentā tiks uzlabots. Un tā tas arī noteikti notiks, jo, daudziem cilvēkiem kopīgi strādājot, raisās diskusijas un tiek atrasti labākie piedāvājumi un argumenti. Jau šobrīd var nojaust, ka par

atsevišķiem mana projekta punktiem var raisīties debates, piemēram, par kristīgo vērtību kā mūsu identitātes daļas pieminēšanu, un šāda domu apmaiņa ir normāla un nepieciešama.

Tomēr kopumā, es domāju, visiem labas gribas Latvijas valsts atbalstītājiem nevarētu būt principiālu iebildumu pret projektā iekļautajām idejām. Tāds iespaids man ir radies arī no tiem juristiem, kultūras darbiniekiem un politiķiem, kurus līdz šim esmu iepazīstinājis ar savu priekšlikumu.

Starp citu, piemēram, arī Šveices konstitūcijas preambulas projektu ir izstrādājis viens cilvēks, un šis projekts, protams, pēc apspriešanas un papildināšanas parlamentā arī tika pieņemts.

Es arī vēlētos, lai Satversmes preambulas jautājumu pēc iespējas plaši apspriestu sabiedrībā un katrs pilsonis varētu izteikties par šo jautājumu. Tomēr atbildība par preambulas pieņemšanu vai nepieņemšanu un galīgo redakciju bez šaubām gulstas uz Saeimas pleciem.

Esmu pārrunājis ar Saeimas Juridiskās komisijas locekļiem iespēju, ka kādā no komisijas sēdēm es varētu deputātiem prezentēt šo savu piedāvājumu. Ja viņi uzskatīs manu priekšlikumu par tādu, par ko vērts diskutēt un uz kura pamata sākt darbu pie "īstās" preambulas izstrādes, es, protams, priecāšos. Ja ne, tad šis priekšlikums tā arī paliks kā mana zinātniska izstrāde.

Protams, preambula nevar izglābt Latvijas valsts nākotni, tā noteikti nav vienīgais līdzeklis, gluži otrādi - viens no daudziem nepieciešamajiem. Bet, kā jau teicu - tiem Latvijas pilsoņiem, kam rūp, lai Latvija arī turpmāk būtu demokrātiska, neatkarīga un latviska, vajadzētu uzskatīt par savu pienākumu to stiprināt.

¹ *Komisijas viedokli un ar "Satversmes kodola" tēmu saistītos materiālus skat.: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 256 lpp.*

² Skat., piemēram: Matule S., Litvins G. Latvijas valsts kodolu meklējot. Pārskats par diskusiju "Satversme kā Latvijas sabiedriskais līgums". *Jurista Vārds*, 7.02.2012., Nr. 6 (705); Diskusija "Valsts pamati - vai visiem pašsaprotami". *Jurista Vārds*, 6.11.2012., Nr. 45 (744).

³ Plašāk par 22. marta diskusiju skat.: Gailīte D., Litvins G. Vai Satversmei vajag preambulu un ko tajā rakstīt. *Jurista Vārds*, 2.04.2013., Nr. 13 (764).

⁴ Skat.: Dubava I., Gailīte D., Litvins G. Aizvadīts ikgadējais Bīriņu seminārs. *Jurista Vārds*, 30.07.2013., Nr. 31 (782).

⁵ E. Levits intervijā D. Gailītei un G. Litvinam. Konstitucionālā identitāte atšķir valsti no valsts. *Jurista Vārds*, 02.10.2012., Nr. 40 (739).

⁶ Elksniņš A. Izstrādājot Satversmes preambulu, plānots mainīt Latvijas valsts mērķus. *Jurista Vārds*, 16.07.2013., Nr. 29 (780).

⁷ Plašāk par 1924. gadā Hāgā dibināto Starptautisko salīdzinošo tiesību akadēmiju (*Académie internationale de droit comparé*) skat.: www.iuscomparatum.org.

⁸ Morlok M. *Selbstverständnis als Rechtskriterium*. Tübingen: Mohr, 1993.

⁹ Häberle P. *Präambeln im Text und Kontext von Verfassungen*, in: *Festschrift Johannes Broermann*. Duncker & Humblot, 1982.

Saistītās publikācijas

Jurista Vārds: Izvērstas Satversmes preambulas iespējamā teksta piedāvājums un komentārs (24.09.2013)

Jurista Vārds: Bīriņu domnīca – jau desmito gadu pēc kārtas (06.08.2013)

Jurista Vārds: Vai Satversmei vajag preambulu un ko tajā rakstīt (02.04.2013)

Jurista Vārds: Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami (06.11.2012)

Jurista Vārds: Konstitucionālā identitāte atšķir valsti no valsts (02.10.2012)

Nr.39 (790) Otrdiena, 2013. gada 24. septembris

Tiesību politika

**Izvērstas Satversmes preambulas
Iespējamā teksta piedāvājums
un
komentārs**

Dr.h.c. Egils Levits

Izvērstas Satversmes preambulas piedāvājums ir juridisks teksts. Lai to labāk varētu izprast, pievienoju tam sekojošu īsu komentāru. Komentārā precīzāk iezīmēta piedāvātā teksta formulējumos ietvertā jēga. Jāuzsver, ka piedāvātais teksts ir tikai zinātniska izstrādne, kas tomēr ir pietiekami pārdomāta, lai to varētu nodot publiskai apspriešanai. Jebkurā gadījumā tas var būt tikai sākuma punkts tālākejošām diskusijām par Latvijas valsts jēgu un būtību un par tās iespējamo atspoguļojumu konstitucionālā tekstā līdzīgi, kā tas ir vairumā citās valstīs. Piedāvātais teksts tomēr vēl nav uzkatāms par jau gatavu projektu, un komentārā daudzviet ir arī norādīts, ka piedāvātā ideja vai formulējums prasa papildu apsvērumus. Neatkarīgi no tā, vai šāda vai citāda izvērsta Satversmes

preambula tiks vai netiks pieņemta, šādas diskusijas jebkurā gadījumā ir nepieciešamas, lai dotu iemeslu un iespēju visiem, kam tas interesē, argumentatīvi formulēt savu attieksmi pret Latvijas valsti.

**Izvērstas Satversmes preambulas iespējamā
teksta piedāvājums**

"Latvijas Republikas Satversme

Ar mērķi nodrošināt latviešu nācijas pastāvēšanu cauri gadsimtiem, latviešu valodas un kultūras saglabāšanu un attīstību, katra cilvēka un visas tautas labklājību

Latvijas tauta,

- ņemot vērā, ka nācijas saliedēšanās un nacionālās pašapziņas veidošanās rezultātā 1918. gada 18. novembrī latviešu vēsturiskajās zemēs proklamētā Latvijas Republika ir izveidota uz latviešu nācijas negrozāmās gribas un tās neatņemamo pašnoteikšanās tiesību pamata, lai varētu brīvi pašnoteikties un kā valstsnācija veidot nākotni pati savā valstī;**
- atceroties, ka tauta izcīnīja savu valsti Brīvības cīņās, ka tā neatzina okupācijas varas un pretojās tām, un, uz valsts nepārtrauktības pamata atjaunojot valstisko neatkarību, atkal atguva savu brīvību;**
- pateicoties valsts veidotājiem, godinot savus brīvības cīnītājus un pieminot svešo varu upurus;**
- apzinoties, ka Latvijas valsts pamatuzdevumi ir veicināt tautas garīgo, sociālo, kultūras un materiālo labklājību, nodrošināt tiesisko kārtību, drošību, vides un dabas**

aizsardzību, salāgot ekonomisko attīstību ar cilvēka humānajām vērtībām un vajadzībām;

- atzīstot, ka Latvijas demokrātijas tradīcijas ir pilsoņu tieša līdzdalība valsts pārvaldīšanā un parlamentāra republika, un nosakot, ka Latvijas valsts savā darbībā it sevišķi ievēro demokrātiskas, tiesiskas, sociāli atbildīgas un nacionālas valsts virsprincipus, atzīst un aizsargā cilvēktiesības, tostarp mazākuma tiesības;

- atzīstot, ka Latvijas valsts neatkarība, teritorija, tās vienotība, tautas suverenitāte, latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda, demokrātiskā valsts iekārta ir neaizskaramas un ikkatra pienākums ir šīs vērtības aizsargāt;

- norādot, ka ikkatra pienākums ir rūpēties par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturēties atbildīgi pret saviem līdzcilvēkiem, sabiedrību, valsti, vidi, dabu un nākamajām paaudzēm;

- apzinoties, ka latviešu tautas dzīvesziņa un kristīgās vērtības ir būtiski veidojušas mūsu identitāti, ka sabiedrības pamatvērtības ir brīvība, godīgums, taisnīgums, solidaritāte, ka ģimene ir sabiedrības pamatvienība un darbs ir katra cilvēka un visas tautas izaugsmes un labklājības pamats;

- uzsverot, ka Latvija aktīvi piedalās starptautiskajos procesos, aizstāvot savas intereses un dodot pienesumu Eiropas un pasaules humānai, ilgtspējīgai, demokrātiskai un atbildīgai attīstībai;

- atbilstoši valsts himnā "Dievs, svētī Latviju!" izteiktajai brīvas, nacionālas valsts idejai savā brīvi vēlētajā Satversmes sapulcē ir nostiprinājusi Latvijas valsts konstitucionālo kārtību un nolēmusi sev šādu valsts Satversmi:"

Izvērstas Satversmes preambulas teksta piedāvājuma *komentārs*

1. "Ar mērķi nodrošināt latviešu nācijas pastāvēšanu cauri gadsimtiem, latviešu valodas un kultūras saglabāšanu un attīstību, katra cilvēka un visas tautas labklājību .."

[1] Brīva Latvija nav nejaušs vēstures blakusprodukts, bet gan mērķtiecīgi radīta valsts, kurai ir savs pamats, savs mērķis un sava jēga.

Tādēļ izvērstās preambulas sākumā ir atklāts *vissvarīgākais: kādēļ* Latvijas valsts vispār ir izveidota. Šī norāde uz *valsts izveidošanas mērķi un jēgu* ievada visu preambulas un līdz ar to visu Satversmes tekstu.

Šie tekstā formulētie trīs konkrētie virsmērķi, tāpat kā citu lielo vēstures notikumu (revolūcijas, karu, apvērsumu utt.) ietveršana un aktualizēšana sabiedrības vēsturiskā apjēgumā, ir toreizējo notikumu un tās dalībnieku vēlmju racionāla sintēze. Tas ir *vēsturisks vispārinājums*. Šo vispārinājumu apstiprina vēsturisko notikumu objektīvā nozīme un tās dalībnieku subjektīvās vēlmes un nostāja, kas izpaudās gan politiskos dokumentos, gan konkrētā kolektīvā un individuālā rīcībā, to vērtējot caur mūsdienu pieredzes, zināšanu, tiesību un morāles principu prizmu.

[2] Šie loģiski *pirms* valsts izveidošanas izvirzītie, ar valsts izveidošanu *īstenotie* mērķi ir *ilglaicīgi, beztermiņa, mūžīgi mērķi*.

Tie ir nākotnē vērsti un "nes" Latvijas valsti, uz tiem "turas" Latvijas valsts visu tās pastāvēšanas laiku, tātad arī mūsdienās. Tie nevar (nedrīkst) tikt pazaudēti, aizmirsti, pasludināti vai padarīti par mazsvarīgiem.

Kā jebkurai sabiedrības veidojumam, arī Latvijas valstij ir savs mērķis un jēga, bez kuras šis veidojums nevar pastāvēt. To aizmirstot, to nododot vai no tā atsakoties, veidojums pats kļūst par izkurtējušu čaulu un sabrūk (kā,

piemēram, nesenā pagātnē sabruka lielās impērijas, arī PSRS). Laika gaitā Latvijas valsts mērķis un jēga var tikt precizēti, niansēti, papildināti, bet nevis savā būtībā mainīti - tad tā vairs nebūtu šī konkrētā, mūsdienu Latvijas valsts, kas proklamēta 1918. gada 18. novembrī.

[3] Latvijas valsts mērķi un jēgu veido trīs konkrēti virsmērķi, kādēļ tika dibināta - kādēļ *bija jādibina!* - Latvijas valsts. Tie ir (1) latviešu nācijas pastāvēšana cauri gadsimtiem; (2) latviešu valodas un kultūras saglabāšana un attīstība; un (3) katra cilvēka un visas tautas labklājība. Pirmie divi konkrētie mērķi ir cieši saistīti, trešais pastāv neatkarīgi no pirmajiem diviem.

Jēdziens "**nodrošināšana**", kurš attiecas uz visiem trim virsmērķiem, šeit jāsaprot nevis kā konkrēta šo mērķu īstenošanas garantija, bet gan kā valsts uzdevums radīt un uzturēt sistēmu, kurā šie virsmērķi visefektīvāk var tikt īstenoti.

[4] Pirmo divu mērķu formulējums ir aizgūts no *Igaunijas 1992. gada konstitūcijas preambulas*.¹

Tas ir apzināti, jo igauņu un latviešu nācijas un valstis vēsturiski attīstījās paralēli. Kā Latvija, tā Igaunija tika dibinātas 1918. gadā kā savu nāciju nacionālas valstis. Atšķirība šodien ir tā, ka Igaunijā, kur 1992. gadā tika pieņemta jauna konstitūcija, šie valsts mērķi *expressis verbis* tika ierakstīti konstitūcijas preambulā, turpretim Latvijā tika atjaunota 1922. gada Satversme, kur tie kā toreizēja pašsaprotamība nebija ierakstīti tekstā. Nav nekāda pamata domāt, ka šajā ziņā Igaunijas un Latvijas valstis savā nacionālajā raksturā ir radikāli atšķirīgas.

[5] Pirmais virsmērķis ir "**nodrošināt latviešu nācijas pastāvēšanu cauri gadsimtiem**".

Nācija valststiesiskā izpratnē ir tauta, kurai ir vai kura vēl cīnās par savu nacionālu valsti. *Latviešu nācija* izveidojās 20. gadsimta pašā sākumā, kad tika izvirzītas pirmās politiskās prasības pēc sava nacionāla valstiskuma. 1905. gadā šī prasība (toreiz tā pamatā vēl bija vērsta uz savas autonomas valstiskas vienības izveidi demokrātiskas Krievijas sastāvā) jau bija plaša tautas masu prasība, viens no revolūcijas mērķiem. Tad, kad to pieļāva ārējie apstākļi, pēc 1917. gada Februāra revolūcijas tā pārtapa *bezierunu prasībā pēc savas neatkarīgas nacionālas valsts*.

[6] *Latviešu nācija* vairs nevēlējās dzīvot kā līdz šim, kā *mazākumtautība*

citā valstī - Krievijā, kas pēc savas nacionāli kulturālās identitātes nav latviešu valsts. Tā vēlējās kā *līdztiesīga nācija* citu nāciju starpā veidot *savu nacionālu valsti*.

Latviešu nācija šajā ziņā nebija vienīgā, tā nebija nekāds izņēmums. Arī nācijas pašnoteikšanās ideja nebija latviešu atklājums; tā tika pārņemta no Eiropas demokrātisko, liberālo ideju pūra. 19., 20. un 21. gadsimtā vesela virkne "jaunu" nāciju izcīnīja savas nacionālas valstis, un vismaz starptautiskajās tiesībās nostājās līdzās "vecajām" nācijām. To vidū bija arī latviešu nācija.

[7] Tieši *sava nacionāla valsts*, kas apvieno visas latviešu zemes, bija - un joprojām ir - nepieciešama tādēļ, ka tas ir *vislabākais, visdrošākais, visefektīvākais veids, lai nodrošinātu ilgstošu nācijas eksistenci*.

Lai cik liela būtu autonomija, kas latviešiem vai to apdzīvotajai teritorijai tiktu piešķirta *citas valsts* ietvaros, tas tomēr būtu pakārtots stāvoklis, pakārtotas tiesības, par kurām *citas valsts* ietvaros būtu jācīnās, jāsaskaņo tās ar lielāko politisko vienību. Tas vienmēr būs "mīnuss", salīdzinot ar *savu nacionālu valsti*.

[8] Lai nodrošinātu savu ilgstošu eksistenci vēstures gaitā, latviešu nācija pēc zināmas politiskās domas attīstības procesa izvēlējās visaugstāko, varētu teikt - "visambiciozāko" ceļu - tā vairs neapmierinājās ar sākotnējo prasību pēc sava autonoma valstiska veidojuma *citas valsts* sastāvā, bet pieprasīja savu neatkarīgu, demokrātisku, nacionālu valsti. Tā arī šo mērķi īstenoja.

Latvijas valsts tāpat ir latviešu nācijas vistālākejošākās politiskās gribas izpausme un tās īstenošanas rezultāts.

[9] No tā izriet arī valsts virsmērķis - ar tās rīcībā esošajiem līdzekļiem gādāt par latviešu nācijas ilgstošu eksistenci.

Ilgstoša eksistence šeit ir literāri aprakstīta ar vārdiem "cauri gadsimtiem", taču to var izteikt arī citādi, piemēram, "cauri laikiem" (kā Igaunijas konstitūcijas preambulā) vai citādi.

[10] Protams, ar to nav domāts, ka latviešu nācija patiešām pastāvēs "mūžīgi" fiziskā izpratnē. Cilvēciskās dimensijās nākotne vienmēr ir atvērta. Taču tas, ka nākotne ir atvērta, nenozīmē, ka cilvēkam, sabiedrībai un valstij nevar būt mērķi. Šāda nihilistiska izpratne ir

jānoraida. Tieši otrādi, politika un tiesības ir tieši vērstas uz nākotnes veidošanu. Mūsu šodienas situācija ir pagātnes politikas rezultāts, un šodienas politika un tiesības, arī šī Satversmes preambulas izvēsuma iespējamā pieņemšana rezultēsies nākotnes īstenībā.

[11] Latviešu nācijas ilgstoša pastāvēšana būs atkarīga no daudziem faktoriem, arī tādiem, kas atrodas ārpus Latvijas valsts tiešās ietekmes sfēras (piemēram, karš, katastrofas, pasaules ekonomikas pilnīgs sabrukums u.tml.).

Tomēr, iespējams, pats galvenais faktors, no kā būs atkarīga latviešu nācijas ilgstoša pastāvēšana, - tā ir latviešu *nācijas pašas eksistences griba* un tās *valstsgriba*. Tā ir *politiska griba* - gribēt eksistēt kā nācijai ar savu valodu, kultūru, vēsturisko atmiņu un gribēt savu nacionālu valsti.

Ja neviens vairs negribēs būt latvietis vai ja latvieši vairs negribēs savu nacionālu valsti, tad arī Latvijas valsts reāli izbeigsies, neatkarīgi no tā, kas būs ierakstīts Satversmes preambulā.

[12] Šis nācijas gribas faktors neatrodas tiešā valsts ietekmes sfērā. Tas pamatā veidojās sabiedriskajā sfērā. Arī pašreizējā "valstsdepresija" ir tikai viegla vēsma, drīzāk "modes lieta",² kas (vēl) nav nāciju un valsti patiešām apdraudoša, kaut gan latviešu nācijai un Latvijas valstij nelabvēlīgi politiski spēki mērķtiecīgi cenšas to padziļināt.

Taču *valsts* var nācijas pastāvēšanas gribu un tās valstsgribu ar valsts rīcībā esošajiem līdzekļiem (piemēram, skolu programmas, politiski atgādinājumi, atmiņu politika u.c.) pozitīvi *ietekmēt, stiprināt*. Tieši tas ir *valsts pozitīvs pienākums*, kas izriet no šeit uzrādītā Latvijas valsts izcīnīšanas mērķa - nodrošināt latviešu ilgstošu nācijas pastāvēšanu.

[13] Otrais virsmērķis ir "**nodrošināt .. latviešu valodas un kultūras saglabāšanu un attīstību**". Šim virsmērķim ir divi aspekti.

Pirmais aspekts ir vērsts uz *latviešu nācijas identitātes* (patības) saglabāšanu un stiprināšanu. Tas ir cieši saistīts ar pirmo virsmērķi - nodrošināt latviešu nācijas ilgstošu pastāvēšanu. Latvieši, tāpat kā citas Viduseiropas un Austrumeiropas nācijas, vēsturiski ir kultūrnācija, kas vispirms apzinājās sevi kā valodas un kultūras kopību un tikai tad izcīnīja savu nacionālo valsti. Latviešu nācijas pašizpratnes centrā ir un paliek latviešu valoda un kultūra, turklāt kultūra šeit jāsaprot visplašākā nozīmē, ietverot arī kolektīvo sociālo atmiņu, tradīcijas un citus elementus.³

Latviešu nācija bez latviešu valodas un kultūras nav iespējama.

Tātad pirmais šeit minētais Latvijas valsts virsmērķis - latviešu nācijas ilgstošas pastāvēšanas nodrošināšana - ir atkarīgs no tā, vai pastāvēs latviešu valoda un kultūra. Tādēļ šis otrais virsmērķis - latviešu valodas un kultūras saglabāšana un attīstība - ir nepieciešams pirmā virsmērķa papildinājums.

[14] Otrais aspekts ir vērsts uz to, ka latviešu valoda un kultūra nav tikai latviešu nācijas "īpašums". Tās Latvijā ir kopējās vērtības visiem iedzīvotājiem, neatkarīgi no tautības, izcelsmes, dzimtās valodas, reliģijas u.c. apstākļiem. Tās ir ne tikai latviešu nācijas identitātes pamats, bet arī Latvijas valsts nacionāli kulturālās identitātes pamats. Savukārt *valsts nacionāli kulturālā identitāte* pieder pie valsts konstitucionālās identitātes (neaizskaramā Satversmes kodola).⁴

Jāuzsver, ka arī Eiropas Savienības pamatlīgumā ir noteikts, ka *Eiropas Savienībai ir jārespektē dalībvalsts nacionālā identitāte*.⁵

Tātad latviešu valoda un kultūra ir ne vien latviešu nācijas, bet arī Latvijas valsts identitātes pamats un pieder pie tās pastāvēšanas jēgas.

[15] No tā izriet valsts pienākums gādāt par latviešu valodas un kultūras (ieskaitot nācijas kolektīvās sociālās atmiņas) *saglabāšanu*. Bet, tā kā valoda un kultūra ir "dzīvas" sabiedrības izpausmes, kas iet un kurām jāiet laikam līdzī, tad valsts pienākums ir vienlaikus gādāt par latviešu valodas un kultūras *attīstību*.

Abi šie uzdevumi kopā veido t.s. valsts kultūrpienākumu: valsts nav nacionāli kulturāli neitrāla, bet tai ir *jāattaisno sava eksistence, arī gādājot par latviešu valodas un kultūras attīstību*.

No tā katrā ziņā izriet valsts pienākumu minimums (piemēram, skolu sistēma latviešu valodā, valsts valodas lietošana publiskajā telpā, atbalsts latviešu kultūrai, tajā skaitā informatīvajai videi, utt.), taču kādā veidā un cik lielā mērā (virs obligātā minimuma) tā to dara, ir konkrētās politikas jautājums.

[16] Trešais valsts virsmērķis ir **"nodrošināt .. katra cilvēka un visas tautas labklājību."**

Ja pirmie divi virsmērķi - latviešu nācijas, kā arī latviešu valodas un

kultūras ilgstošas pastāvēšanas nodrošināšana - ir specifiski, kas no visām 194 pasaules valstīm raksturīgi *tikai un vienīgi Latvijas valstij*, tad trešais virsmērķis - **katra cilvēka un visas tautas labklājības nodrošināšana** - kopš 18./19. gadsimta ir *katras valsts* pastāvēšanas virsmērķis.

[17] Stingri ņemot, tikai lai nodrošinātu katra cilvēka un visas tautas labklājību, Latvijas valsts nebūtu bijusi jādibina - tas varētu tikt veicināts arī tad, ja šodienas Latvijas teritorija atrastos kādas citas valsts sastāvā, kurai ir tas pats virsmērķis.

Tādēļ šis virsmērķis nav uzskatāms par pamatmotivāciju Latvijas valsts izcīnīšanai, lai gan tam arī vēsturiski ir bijusi sava nozīme. Tomēr kā moderna un progresīva valsts Latvija automātiski to pieņem par savu virsmērķi. Tas kalpo visas tautas interesēm un vienlaikus stiprina latviešu nācijas pastāvēšanas gribu un tās valstsgribu. Latviešu nācija nedrīkst tikt nostādīta dilemmas priekšā: sava nacionāla valsts, bet ar zemu labklājības līmeni, vai labklājība citas valsts (vai kvazivalstiska veidojuma) ietvaros, bet bez brīvas pašnoteikšanās. Nodrošinot labklājību - vai, precīzāk, pastāvīgi pēc tās cenšoties - Latvija kā pilnvērtīga nacionāla valsts piedalās konkurencē/sacensībā ar pārējām pasaulē pastāvošajām valstīm.⁶ Tādēļ labklājības nodrošināšanai *de facto* ikdienas politikā tiek pievērsta vislielākā uzmanība.

[18] Kā labklājības virsmērķa objekti ir norādīti gan katrs cilvēks, gan visa tauta. Tas nozīmē, ka nedrīkst tikt veicināta tikai atsevišķu cilvēku labklājība uz visas tautas rēķina, bet arī tautas labklājībai jānāk par labu katram cilvēkam, t.i., neviens nedrīkst palikt "ārpusē". Šis formulējums satur zināmu solidaritātes idejas izpausmi. Valstij šeit jāpanāk taisnīgs līdzsvars.

[19] Labklājība šeit ir ļoti plašs jēdziens. Tas aptver visas dzīves jomas. To var izteikt arī ar apzīmējumu "dzīves kvalitāte". Tādēļ nedrīkst labklājību primitīvi saprast kā tikai un vienīgi materiālo labklājību.⁷ Tas ir tikai viens, lai arī ļoti būtisks labklājības elements. Svarīgi labklājības elementi ir atšifrēti tālāk 4. ievilkumā, kur ir runa jau par konkrētākiem valsts pamatuzdevumiem (skat. arī tālāk 48.§). Labklājības jēdziens aptver visus dzīves aspektus. Starp tiem pastāv pretrunas un konkurence (piemēram, sadalot valsts budžetu). Valstij šeit ir jāatrod taisnīgs līdzsvars, taču tas nav objektīvs lielums, bet gan atkarīgs no politisko spēku ideoloģiskām nostādnēm un daudziem citiem faktoriem. Veicinot labklājību, valstij ir ļoti plaša rīcības brīvība. Tādēļ cīņa par "labklājības groza" sadali parasti

atrodas demokrātijas ikdienas politikas centrā.

2. ".. Latvijas tauta .."

[20] *Juridiskais un politiskais subjekts*, kas nolemj sev šo Satversmi - un tātad arī preambulu - ir Satversmes 2. pantā minētā "Latvijas tauta".

[21] Atšķirībā no latviešu nācijas, kas būtības ir *politisks* jēdziens (lai arī ietverts juridiskā kontekstā), Latvijas tauta ir *juridisks* jēdziens. Latvijas tauta kā juridiska vienību tika radīta ar 1920. gada 27. maija Satversmes sapulces Deklarāciju par Latvijas valsti, tātad jau pēc Latvijas dibināšanas un izcīnīšanas Brīvības cīņās. Tā ir juridiski un politiski laika tecējumā pastāvīgs subjekts, kura juridiskā identitāte nemainās, kaut gan pastāvīgi mainās tā sastāvs.

[22] Latviešu nācija, kas, pamatojoties uz savu satversmes varu (*pouvoir constituant*) bija izveidojusi savu nacionālo valsti, juridiski nostiprinot Latvijas valsts konstitucionālo kārtību, kopā ar tiem pilsoņiem, kas sevi uzskatīja par tradicionālo mazākumtautību vai citu tautību piederīgajiem, iekļāvās ar 1920. gada 27. maija Deklarāciju par Latvijas valsti izveidotajā jaunajā juridiskajā vienībā "Latvijas tauta". Līdz šim juridiski nenoformētā latviešu nācijas kā "valsts nesējas" loma tātad ar 1920. gada 27. maija Deklarāciju par Latvijas valsti pārgāja uz "Latvijas tautu". Tomēr kā politiska vienība latviešu nācija nekur nav pazudusi, bet gan veido juridiskās vienības "Latvijas tauta" kodolu: *Latvijas tauta nevar pastāvēt bez tās centrālā elementa - latviešu nācijas*.

Tādējādi "Latvijas tauta" - šis jēdziens tika pārņemts arī vēlāk izstrādātās Satversmes preambulā un 2. pantā - sastāv gan no latviešu nācijai piederīgajiem, gan no visiem Latvijas pilsoņiem, neatkarīgi no tautības, dzimtās valodas, reliģijas u.c. pazīmēm.

[23] Līdz ar to "Latvijas tauta" juridiskā izpratnē potenciāli ietver arī *politiskās nācijas koncepciju*, kāda tā pastāv vairākās Rietumeiropas valstīs. Tomēr atšķirībā no Rietumeiropas politiskajām nācijām, kuras vieno ne tikai kopēja valsts apziņa, bet arī kopēja valoda un kultūra (franciski nerunājošs un franču kultūrai nepiederošs francūzis nav iedomājams), Latvija līdz šim nebija uzsvērusi nepieciešamību stiprināt šos politiskai nācijai kopējos elementus. Taču līdzšinējā etniskā sašķeltība

vājina Latvijas demokrātiju. Tādēļ turpmāk šis Latvijas tautas jēdziens ietvertās politiskās nācijas koncepcijas integrējošais potenciāls, kura pamats ir visai tautai kopēja latviešu valoda un kultūra, varētu tikt pastiprināti attīstīts (sal. arī 38.§).

3. ".. ņemot vērā, ka nācijas saliedēšanās un nacionālās pašapziņas veidošanās rezultātā 1918. gada 18. novembrī latviešu vēsturiskajās zemēs proklamētā Latvijas Republika ir izveidota uz latviešu nācijas negrozāmās gribas un tās neatņemamo pašnoteikšanās tiesību pamata, lai varētu brīvi pašnoteikties un kā valstsnācija veidot nākotni pati savā valstī;"

[24] Ja preambulas pašā sākumā ir atklāti Latvijas *valsts izveidošanas* virsmērķi, tad šajā pirmajā ievilkumā ir konkrēti konstatēts, *kas* izveidoja Latvijas valsti un *kāda procesa rezultātā, kad, kurā vietā, uz kāda pamata un kādā nolūkā* tā tika izveidota.

[25] Te ir minēti svarīgākie vēsturiskie fakti un atribūti, kas Latvijas valstij piešķirā tās *unikālo raksturu* citu pasaules valstu starpā. To apzināties ir svarīgi tādēļ, ka šiem faktiem un atribūtiem ir *ilgstoša nozīme*, tātad *tie joprojām nosaka Latvijas valsts raksturu*.

[26] Vārdi "**nācijas saliedēšanās un nacionālās pašapziņas veidošanās rezultātā**" norāda uz *latviešu nācijas tapšanas gaitu*, kas radusies, objektīvi saliedējoties atsevišķām latviešu tautā ieplūdušajām etniskajām vienībām un tautai izveidojot savu nacionālo pašapziņu.

Šis norādes jēga ir uzrādīt, ka latviešu tauta, kas vēlāk pārtapa par nāciju, un Latvijas valsts *neradās tukšā vietā* - piemēram, cilvēkiem sabraucot no visām debess pusēm un vienojoties par jaunas nācijas izveidi un savas valsts dibināšanu. Latvijas valsts nebija koloniāldibinājums, bet gan pamattautas - latviešu - nacionālās, kulturālās, sociālās un visbeidzot politiskās *emancipācijas* rezultāts.

Iespējams, ka šo īso norādi uz latviešu nācijas vēsturiskumu var arī izteikt *citādi*, piemēram, norādot uz latviešu tautas priekštečiem latgaļiem, kuršiem, zemgaļiem, sēļiem un lībiešiem, uz viņu valstiskajiem veidojumiem, varbūt arī uz Livoniju vai drīzāk uz Kurzemes hercogisti kā

ilgstošāko moderno teritoriālvalsti latviešu zemēs. Tas prasītu rūpīgi pārdomāt, kā šo vēsturi iekļaut latviešu vēsturiskajā atmiņā.

[27] Valsts proklamēšanas datums -1918. gada 18. novembris - ir vienīgais preambulas teksta piedāvājumā minētais datums, jo tas ir *pats svarīgākais datums* latviešu nācijas un Latvijas valsts vēsturē. Valststiesiski cīņa par Latvijas valsti tika sākta jau pirms valsts proklamācijas - ar Latviešu Pagaidu Nacionālās Padomes 1917. gada 2. decembra valstiskās neatkarības pieteikumu, un noslēdzās ar valsts starptautisko *de jure* atzīšanu 1921. gada 26. janvārī - tomēr visā valsts dibināšanas procesā šis datums ir politiski un juridiski visnozīmīgākais. Norāde uz to apstiprina arī valsts nepārtrauktības doktrīnu, kas minēta 2. ievilkumā.

[28] Formulējums "latviešu zemes" (nevis "teritorija" vai tamlīdzīgi), kurās tika izveidota Latvijas valsts, norāda uz latviešu nācijas *politisko uzstādījumu*, ka šīs zemes ir tieši *latviešu zemes*, un prasību savu nacionālo valsti izveidot tieši tur. Latviešu zemes ir tās, kas minētas Satversmes 3. pantā (Vidzeme, Latgale, Kurzeme, Zemgale). Prasība dibināt Latvijas valsti latviešu zemju robežās - kas pirms tam nekad nav bijusi politiski administratīva vienība - vēlreiz apstiprina to, ka Latvija ir dibināta tieši kā *latviešu nacionāla valsts* (un *nevis* kā kādas Krievijas daļas vai provinces *separātisma kustības* rezultāts). Formulējums arī netieši norāda uz nācijas vēsturisko dziļumu.

[29] Tiesiski Latvijas valsts ir dibināta uz diviem pamatiem. Pirmais - un svarīgākais - ir **latviešu nācijas negrozāmā griba** dibināt savu valsti.

Tā ir sākotnēja politiska griba, kurai nav nepieciešams tālāks pamatojums. Valststiesībās tā tiek apzīmēta par *satversme varu* vai svešvārdā *pouvoir constituant*. Tā ir *nācijas pašas sev piešķirtā vara*, kas balstās uz tās *valstsgribu*. Tā pirms valsts dibināšanas vēl nav juridiski, konstitucionāli organizēta, jo pirms valsts konstitucionālās kārtības iedibināšanas ir jābūt pašai valstij. Parasti tā ir revolucionāra griba, jo vērsta pret kādu pastāvošu valsti. Arī pēc valsts dibināšanas paiet zināms laiks, kamēr valsts konstitucionāli noformējas. Taču visa sākumā ir nācijas valstsgriba.

Latviešu nācija gribēja savu valsti, un tā to izcīnīja. Tas pats par sevi ir *pietiekams valsts dibināšanas un tālākpastāvēšanas pamatojums*.

[30] Pēc valsts izveidošanas un konstitucionālās kārtības nostiprināšanas Satversmē latviešu nācijas sākotnējā revolucionārā valstsgriba tika

pakļauta Satversmes noteikumiem. Taču tā kā Satversmes neaizskaramais kodols nepieļauj "valsts pašnāvību", tad šo reiz izteikto un īstenoto valstsgribu Satversmē paredzētajā kārtībā nevar grozīt pretējā virzienā. Tādēļ formulējums, ka šī griba ir "**negrozāma**", norāda uz Satversmes kodolu. Tas nozīmē, ka Saeimas lēmums un tautas nobalsošana par atteikšanos no savas nacionālās valsts Satversmes ietvaros nav pieļaujami.⁸

[31] Otrs Latvijas valsts dibināšanas un tālākpastāvēšanas tiesiskais pamats ir **latviešu nācijas pašnoteikšanās tiesības**. Tās starptautiskajās tiesībās tika atzītas - sākotnēji ļoti ierobežotā apjomā - tikai dažus mēnešus pirms Latvijas valsts proklamācijas 1918. gada 18. novembrī - ar ASV prezidenta Vilsona 1918. gada 8. janvāra deklarāciju, kas atzina virknes Viduseiropas un Austrumeiropas tautu, tajā skaitā arī latviešu, pašnoteikšanās tiesības.

[32] Tomēr tās ir latviešiem "piešķirtas", nevis latviešu pašu "ņemtas" tiesības kā iepriekš minētā satversmes vara (*pouvoir constituant*). Tādēļ tās būtu uzskatāmas tikai par *papildu* pamatu Latvijas valsts dibināšanai. Ar to, ka šīs pašnoteikšanās tiesības šeit ir pasludinātas par "**neatņemamām**", tiek apstiprināts, ka - tīri teorētiskā gadījumā - ja šīs tiesības vēlāk tiktu apstrīdētas vai atceltas, tas neietekmētu Latvijas valsts legimitāti un Latvijas valsts šādu pavērsienu neatzīs.

[33] Tālāk ir pateikts tieši ar valsti saistītais nācijas *konkrētais nolūks*, kādēļ valsts ir vajadzīga, lai varētu sasniegt preambulas sākumā minētos trīs virsmērķus - un proti, lai tā "**varētu brīvi pašnoteikties un kā valstsnācija veidot nākotni pati savā valstī**". Šeit tāpat tiek uzsvērts Latvijas valsts instrumentālais raksturs: lai varētu visefektīvākā veidā šos trīs virsmērķus sasniegt, ir nepieciešama sava valsts, kurā latviešu nācija var brīvi pašnoteikties un kā valstsnācija veidot savu nākotni. **Nākotnes** jēdzienā - nākotne vienmēr ir atvērta - ietverta arī ideja, ka valsts ir beztermiņa veidojums.

[34] Vārdi "**brīvi pašnoteikties**" norāda uz *tautas suverenitātes* un *demokrātijas idejām*. Šeit domāta gan *iekšējā* pašnoteikšanās (domu veidošanās un lēmumu pieņemšanas process nācijas iekšienē), gan *ārējā* pašnoteikšanās (valstiskā neatkarība). Kolektīva pašnoteikšanās iespējama tikai demokrātiskā iekārtā; autoritārā iekārtā nācija nevar brīvi pašnoteikties. Pašnoteikšanās ir *brīva*, ja domu veidošanās un lēmuma pieņemšanas process netiek iespaidots ar draudiem vai spaidiem. Tomēr

ar to nav domāta 17. gadsimta ideja par absolūto suverenitāti, jo tā ir utopiska. Mūsdienās īstenojamā pašnoteikšanās ideja ir daudz kompleksāka; tādēļ šis jēdziens (un ar to cieši saistīts suverenitātes jēdziens) jāsaprot mūsdienu izpratnē.

[35] Valstsnācija ir valststiesisks jēdziens, un tas nenozīmē neko citu kā tikai to, ka tā ir *nācija, kuras valoda un kultūra nosaka arī valsts nacionāli kulturālo identitāti*. Valstij nav savas abstraktas, tehniski izveidotas valodas, ar ko tā sazinās ar saviem iedzīvotājiem (piemēram, esperanto). Tai vienmēr ir *jāizvēlas* kādas noteiktas, jau pastāvošas tautas valoda, tāpat, atbalstot kultūru, tai pamatā jāatbalsta kādas noteiktas tautas kultūra.

[36] Tā kā Latvijas valsti ir izveidojusi latviešu nācija ar īpašu virsmērķi - iespējami efektīvākā veidā nodrošināt savu, savas valodas un kultūras ilgstošu pastāvēšanu (skat. iepriekš 5.§, 12.§), tad loģiski, ka Latvijā tieši latvieši ir valstsnācija - tātad tieši *latviešu valoda* ir vienīgā valsts valoda (un nevis angļu valoda kā starptautiski visizplatītākā valoda, krievu valoda kā valoda, kuru arī pārzina daudzi iedzīvotāji, vai ķīniešu valoda, kas ir dzimtā valoda vislielākajam cilvēku skaitam pasaulē), un tieši latviešu kultūra ir tā, kura valstij visvairāk ir jāatbalsta.

Latvija tātad nacionāli kulturālā nozīmē nav divu (vai vēl vairāku) etnisku kopienu valsts, tā konstitucionālā izpratnē nav daudznacionāla valsts (kā agrākās impērijas), tā nav arī nacionāli kulturāli "tukša", bet tā ir *latviešu nācijas nacionāla valsts* (kurā *mazākumtautībām* kā līdzsvars ir garantētas *īpašas tiesības* kopt savu valodu un kultūru). Kā tāda tā ierindojas visu pārējo Eiropas nacionālo valstu vidū (gandrīz visas Eiropas valstis nacionāli kulturāli ir nacionālas valstis).

[37] Tomēr Latvijas nacionālās valsts modelim ir arī savas iezīmes. Latvijas tradicionālais modelis attiecībā uz valstsnāciju un mazākumtautībām ir krietni liberālāks nekā Rietumeiropas politiskās nācijas modelis. Rietumeiropā politiskā nācija parasti ir identiska ar valstsnāciju. Politiskai nācijai raksturīgi, ka tās piederīgie runā vienā valodā un tiem ir viena kultūra, informatīvā telpa. Ja kādai grupai - *blakus kopējai valodai un kultūrai* - ir vēl *otra* valoda, kultūra, tad tā ir šo cilvēku privāta lieta, valsts to īpaši neveicina. Tādēļ tur valstsnācijas jēdzienam - un ar to loģiski korespondējošam mazākumtautības jēdzienam - nav īpašas nozīmes.

Atšķirībā no Rietumeiropas politiskajām nācijām, kuras, kā jau norādīts,

vieno nāciju ne vien politiski, bet jo sevišķi nacionāli kulturāli (tām ir viena valoda un kultūra), Latvija atzīst un pat veicina arī mazākumtautības (Satversmes 114. pants), kuras neuzskata sevi par piederīgām latviešiem, jo tām - vismaz līdz šim - svarīgāk šķiet saglabāt savu no latviešiem atšķirīgo valodu un kultūru.

[38] Tas tomēr neizslēdz, ka, valsts politikā liekot lielāku uzsvāru uz "Latvijas tautas" jēdzienā ietvertu potenciālo *politiskās nācijas* koncepciju (sal. arī 22.§, 23.§), mazākumtautību piederīgie, līdzīgi kā Rietumeiropā, arvien vairāk iekļausies latviešu valstsnācijas nacionāli kulturālajā identitātē (t.i., valodā un kultūrā, ieskaitot kolektīvo sociālo atmiņu). Tomēr ņemot vērā gan latviešu nācijas vēsturisko attīstību, gan to, ka vismaz pārrēdzamā laika periodā Latvijā joprojām būs pietiekami daudz cilvēku, kuri sevi nacionāli kulturāli neidentificēs kā latviešus, bet gan kā citu tautību piederīgos, tad gan mazākumtautību garantijām Satversmes 114. pantā, gan valstsnācijas jēdzienam Satversmes preambulā ir un vēl būs kā politiska, tā juridiska jēga un nozīme.

4. ".. atceroties, ka tauta izcīnīja savu valsti Brīvības cīņās, ka tā neatzina okupācijas varas un pretojās tām, un, uz valsts nepārtrauktības pamata atjaunojot valstisko neatkarību, atkal atguva savu brīvību; "

[39] Nācija nevar pastāvēt bez savas kolektīvās vēsturiskās atmiņas. Tā ir viens no svarīgākajiem nāciju un visus pilsoņus vienojošajiem faktoriem. Tādēļ arī citu valstu konstitūciju preambulās parasti norāda uz nācijas vēstures lielajiem mezglu punktiem. Šajā ievilkumā ir norādīti trīs paši svarīgākie Latvijas vēstures pagriezieni kopš valsts proklamēšanas.

[40] Pirmais ir **Brīvības cīņas** 1918.-1920. gadā. Sava valsts latviešu nācijai bija gan politiski, gan militāri jāizcīna gandrīz bezcerīgā cīņā ar spēkiem, aiz kuriem stāvēja divas lielvalstis, kuras negribēja pieļaut neatkarīgas Latvijas valsts izveidi. Tas, ka Latvija šajā cīņā uzvarēja, katrā ziņā ir "jāieraksta" tautas vēsturiskajā atmiņā.

[41] Otrais lielais vēstures samezglojums ir divas **okupācijas**. Vēsturiskajā un sabiedrībā atpazīstamajā atslēgvārdā "okupācija" ietverti arī visi pārējie Padomju Savienības un Vācijas noziegumi pret Latvijas valsti un Latvijas tautu. Iespējams, ka to var izvērst, taču vārds "okupācija" ir īsākais

apzīmējums šim ilgajam un tumšajam periodam mūsu vēsturē.

Būtiski ir uzsvērt, ka Latvijas tauta **neatzina okupācijas un pretojās tām**. Te parādīta Latvijas tautas nostāja. Ja to uzskata par nepieciešamu, konkrēti var arī izvērst norādes uz Latvijas Centrālās padomes darbību, mežabrāļiem, pilsoņu tiesību aizstāvjiem PSRS okupācijas periodā, Trešo atmodu. Arī šajā gadījumā norāde uz "pretošanos" ir īsākais iespējamais variants.

Šī norāde uz okupācijas neatzīšanu un pretošanos ir nepieciešama arī tādēļ, ka no tās izriet negatīvs kolaboracionisma vērtējums un tiek politiski legitimēta valsts neatkarības atjaunošana.

[42] Trešais preambulā minētais vēstures pagrieziens ir tas, ka Latvijas tauta **atguva savu brīvību**. Arī šajā gadījumā tauta ir šīs darbības subjekts. Turklāt tauta atguva savu brīvību noteiktā veidā, kas izriet no okupācijas neatzīšanas - tā **uz valsts nepārtrauktības pamata atjaunoja savu valstisko neatkarību**. Tādējādi 1990. gada 4. maija Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu, kas Latvijas valststiesībās ir konstitucionāla ranga juridisks dokuments, tiek "saākēta" ar Satversmi.⁹

[43] Trīs minētie Latvijas vēstures samezģojumi kopš valsts dibināšanas ir absolūtā "*minimālprogramma*", kas šeit formulēta viskoncentrētākajā veidā, bet kas pilda tai preambulā piešķirto funkciju - ne vien atgādināt šos notikumus, kas turpina noteikt un ietekmēt mūsu dzīvi šodien, bet, galvenais, *šodien* izdarīt no tiem adekvātus politiskus *secinājumus*. To var uzskatīt kā preambulā skaidri deklarētu morālu nostāju pret *mankurtismu*.

Varētu diskutēt par to, vai nepieciešams atsevišķus punktus vairāk *izvērst* (piemēram, nosaucot institūcijas, kā Latvijas Centrālo padomi un Augstāko padomi, minot precīzus datumus un dokumentus, piemēram, 4. maija Deklarāciju utt). Ja tas tiek darīts, tad ļoti rūpīgi jāizvērtē attiecīgās institūcijas, datuma, dokumenta nozīme visā Latvijas vēstures kontekstā kopš valsts dibināšanas.

5. ".. pateicoties valsts veidotājiem, godinot savus brīvības cīnītājus un pieminot svešo varu upurus;"

[44] Šis ievilkums turpina iepriekšējā ievilkumā iesākto vēstures tēmu, papildinot to ar attieksmi pret mūsu priekšgājēju darbību un viņu likteni.¹⁰ Tur ir iezīmēta viena no vadlīnijām valsts atmiņu politikai.

Vispirms būtu jāapzinās, ka tas, ka - neraugoties uz visām negācijām - Latvijas tauta var dzīvot brīvā, demokrātiskā valstī, kur tā pati var veidot savu nākotni, ir vērtība, kas nav "nokritusi no gaisa", bet ir **valsts veidotāju** - turklāt šis jēdziens ir plašāks nekā tikai valsts dibinātāji - darba rezultāts. Par to mums vajadzētu būt pateicīgiem un, ja ir labākas idejas, tad, izmantojot demokrātijā dotās līdzdalības iespējas, censties tās īstenot, citiem vārdiem, iesaistīties politikā. Tādējādi pateicība valsts veidotājiem ir *godprātības* jautājums, ko būtu vērts uzsvērt preambulā, tā arī veicinot pilsonisko atbildību. Savukārt izvērtēt to, *kas konkrēti ir šie valsts veidotāji*, ir katra cilvēka un sabiedrības ziņā. Arī valstij, protams, savā atmiņu politikā vajadzētu izcelt tos valsts veidotājus, kuru pienesumu tā uzskata par sevišķi nozīmīgu.

[45] Latvijas valsts, tās brīvība, netika tautai uzdāvināta, bet tika *izcīnīta* - kā politiski, tā ar ieročiem rokās. Tie bija *konkrēti cilvēki*, kas to izcīnīja. Viņi ir "jāieraksta" tautas kolektīvajā vēsturiskajā atmiņā. Viņu godināšana arī ir *godprātības* jautājums. Savukārt tas, kas ir šie **brīvības cīnītāji**, ir izvērtējams sabiedrības diskusijās.

[46] Latvijas tauta pieder pie tām, kas Eiropā 20. gadsimtā svešu varu darbības rezultātā cieta vislielākos **upurus**. Pieminēt savus upurus pienākas katrai sevi cienošai valstij. Arī šeit "**svešās varas**" nav nosauktas vārdā, taču līdzīgi kā iepriekšējā ievilkumā, kur okupācijas varas arī nav nosauktas vārdā, tas tomēr būtu diskutējams jautājums.

6. ".. apzinoties, ka Latvijas valsts pamatuzdevumi ir veicināt tautas garīgo, sociālo, kultūras un materiālo labklājību, nodrošināt tiesisko kārtību, drošību, vides un dabas aizsardzību, salāgot ekonomisko attīstību ar cilvēka humānajām vērtībām un vajadzībām;"

[47] Lai tauta varētu īstenot preambulas sākumā minētos trīs virsmērķus, valstij ir jāveicina sava un visas sabiedrības ilgtspēja. Valsts (tie, kas runā un darbojas tās vārdā) *nedrīkst būt nevarīga*, pakļauties pastāvīgai apšaubīšanai, būt nedroša pati par savu jēgu un nepieciešamību, bet tai ir konsekventi jāpilda zināmi *pamatuzdevumi*, lai šos virsmērķus varētu īstenot.

Tādēļ šajā ievilkumā tiek minēti paši svarīgākie pamatuzdevumi, kas ir jebkuras modernas, demokrātiskas valsts pamatuzdevumi. Tie neizslēdz citus pamatuzdevumus un sazarojas tālāk. To atsegšana preambulā nav obligāti nepieciešama, taču katrā ziņā norāde uz tiem palīdzētu izprast valsts jēgu un nepieciešamību.

[48] Valsts pirmais pamatuzdevums ir veicināt tautas garīgo, sociālo, kultūras un materiālo labklājību. Tās ir klasiskās labklājības jēdziena četras dimensijas. **Garīgajā** labklājībā ietilpst it sevišķi cilvēka pašīstenošanās iespējas. **Sociālā** labklājība ir vērsta uz respektētu un aktīvu cilvēka pozīciju sabiedrībā. **Kultūras** labklājība nozīmē iespējas gan radīt, gan patērēt kultūras piedāvājumu (visplašākā izpratnē). **Materiālā** labklājība ir vērsta uz cilvēka materiālo vajadzību apmierināšanu.

[49] Tā kā labklājība lielā mērā ir atkarīga no cilvēka paša un no sabiedrības, valsts to nevar garantēt tādā apjomā, ka varētu runāt par "nodrošināšanu". Tomēr valsts pamatuzdevums ir darīt visu iespējamo, lai tā tiktu **veicināta**. Labklājības veicināšanas uzdevums šeit ir fokusēts uz **tautu**, tātad primāri uz valsts vispārēju, abstraktu darbību, kamēr indivīds gūst no tā labumu kā tautas sastāvdaļa.

[50] *Tiesības* mūsdienās ir galvenais valsts pārvaldīšanas instruments. Lai valsts varētu tikt efektīvi pārvaldīta, viens no tās pamatuzdevumiem ir nodrošināt funkcionējošu **tiesisku kārtību**.

Savukārt tas, *kādai* šai tiesiskajai kārtībai jābūt, izriet no 5. ievilkumā

minētajiem valsts darbības virsprincipiem (tostarp tiesiskas valsts virsprincipa) un no 8. ievilkumā minētajām sabiedrības pamatvērtībām (šajā kontekstā sevišķi būtisks ir taisnīgums).

[51] Drošības nodrošināšana ir modernās teritoriālvalsts, kas izveidojās 16.-17. gadsimtā, sākotnējais un primārais uzdevums. Tikai vēlāk tas tika papildināts ar citiem, it sevišķi labklājības veicināšanas uzdevumu. Drošībai ir divas dimensijas: iekšējā un ārējā. *Iekšējā* drošība nozīmē iekšējā miera un kārtības, ārējā - *valsts aizsardzības* nodrošināšanu.

Drošības pamatzdevums izriet no *valsts varas monopola*: ja privātpersona principā vairs nedrīkst pati sevi ar varu aizsargāt, tad tas jādara valstij. Te vairs nav runa par veicināšanu, kā pie labklājības pamatzdevuma, bet jau - daudz intensīvākā nozīmē - par **nodrošināšanu**.

[52] Vides un dabas aizsardzība modernajās valststiesībās ir jauns valsts pamatzdevums. **Vide** ir cilvēka ietekmēta un veidota "appasaule"¹¹, kas sastāv no ļoti daudziem, bieži vien pretrunīgiem elementiem, starp kuriem valstij jāatrod un jāaizsargā saprātīgs līdzsvars. Savukārt **daba** pastāv neatkarīgi no cilvēka. Lai arī tā ir viens no vides elementiem, taču tā šeit izdalīta īpaši, lai norādītu uz tās pašvērtību, kas valstij jāņem vērā, meklējot un nosakot šo saprātīgo līdzsvaru.

[53] Ļoti būtiska šajā preambulā ir norāde uz *jaunu* valsts pamatzdevumu: **ekonomiskās attīstības un cilvēka humāno vērtību un vajadzību salāgošanu**.

Šis jaunais pamatzdevums nākamajās dekādēs varētu kļūt par vienu no svarīgākajiem valsts pamatzdevumiem, jo globalizācijas rezultātā, arvien vairāk pakļaujoties tirgus ekonomikas loģikai, valsts zaudē savu nozīmi kā efektīva demokrātisku lēmumu pieņemšanas sistēma (t.s. *komodifikācijas* problēma, kuru pasaules sabiedrībā tikai pēdējā dekādē ir sākts apjaust). Citiem vārdiem - pastāv tendence valstij kļūt arvien nevarīgākai, un tāpēc cilvēkam, izmantojot demokrātijas instrumentus (kas efektīvi darbojas tikai valsts ietvaros), samazinās iespējas ietekmēt sabiedrību un līdz ar to savu dzīvi.

[54] Tādēļ šeit formulēts jauns valsts pamatzdevums - cik tas iespējams - *nevis nevarīgi ļaut sevi marginalizēt, bet gan pretoties šai tendencei*. Tā vietā valstij šeit tiek dots konkrēts uzdevums *salāgot* ekonomisko attīstību ar tādām humānām vērtībām un vajadzībām, kas nav pakļaujamas tirgus

principiem, nav komercializējamas.

[55] Šis aspekts citu valstu konstitūcijās vēl nav īsti atspoguļots, bet tas ir būtisks un tiek diskutēts kā valststiesībās, tā starptautiskajās tiesībās un politiskajā zinātnē. Būtu labi, ja Latvijas Satversmes preambula šajā ziņā varētu būt patiešām *inovatīva* - jo neviena valsts, arī Latvija, no šīs problēmas nevar un nevarēs izvairīties.

Katrā ziņā šis piedāvātais formulējums un tā jēga būtu plašāk jāapzinās un jādiskutē.

7. ".. atzīstot, ka Latvijas demokrātijas tradīcijas ir pilsoņu tieša līdzdalība valsts pārvaldīšanā un parlamentāra republika, un nosakot, ka Latvijas valsts savā darbībā it sevišķi ievēro demokrātiskas, tiesiskas, sociāli atbildīgas un nacionālas valsts virsprincipus, atzīst un aizsargā cilvēktiesības, tostarp mazākuma tiesības;"

[56] Šī ievilkuma jēga ir raksturot *Latvijas demokrātisko valsts iekārtu*. Te uzrādītas Latvijas demokrātiskās valsts iekārtas *tradīcijas*, konstitucionāla teksta līmenī atšifrēti un līdz ar to nostiprināti līdz šim tikai judikatūrā un tiesību zinātnē zināmie demokrātiskās valsts iekārtas *virsprincipi*, un vēlreiz uzsvērta *cilvēktiesību* nozīme kā Latvijas valsts darbības vadlīnija.

[57] Lai labāk izprastu Latvijas *demokrātijas modeli*, šeit norādītas divas tā galvenās iezīmes, kas specifiski raksturo tieši Latvijas demokrātijas tradīciju citu demokrātisku valstu vidū.

Pirmā iezīme ir **pilsoņu tieša līdzdalība valsts pārvaldīšanā**. Satversme daudz vairāk nekā citas demokrātisku valstu konstitūcijas dod pilsoņiem iespējas tieši piedalīties valsts lēmumu pieņemšanā. Svarīgākā Pilsoņu kopuma tiesība ir tiesība ierosināt jau pilnīgi izstrādātu likumprojektu, kas iespējams tikai nedaudzās valstīs. Tātad Pilsoņu kopums ir pilnvērtīgs likumdošanas orgāns. Bez tam Satversme paredz vairākus citus gadījumus, kad Pilsoņu kopums pieņem saistošu lēmumu.

Otrā iezīme ir tā, ka Latvija viennozīmīgi ir **parlamentāra republika**. Tas nozīmē, ka Satversmes konstrukcija nosaka, ka varas smagumpunkts atrodas nevis pie Valsts prezidenta vai relatīvi autonomas valdības, bet

gan tieši parlamentā - Saeimā.

Uzsvērt šīs abas iezīmes ir būtiski, lai sabiedrība labāk izprastu Latvijas specifisko demokrātijas modeli. Abas minētās iezīmes jāsaprot plaši. Tādēļ jāpiezīmē, ka pēdējo gadu nopietnākie priekšlikumi, kas vērsti uz izpildvaras stiprināšanu vai tautas vēlētu Valsts prezidentu, nav pretrunā ar šo tradīciju. Ar to pretrunā būtu vienīgi nopietna Pilsoņu kopuma lomas samazināšana vai prezidiālsistēmas ieviešana, attiecīgi grozot Satversmi.

[58] Tomēr jāuzsver, ka preambula nav šķērslis arī šādiem grozījumiem, jo Satversmes kodols, uz ko norādīts nākamajā, 6. ievilkumā, aizsargā vienīgi demokrātisko valsts iekārtu kā tādu, bet nevis specifisku tās formu (tiešās vai pārstāvnieciskās, parlamentārās vai prezidiālās demokrātijas modeļus vai to dažādas kombinācijas). Norāde uz šīm divām iezīmēm, kas veido Latvijas demokrātijas tradīciju, ir svarīga, lai sabiedrība labāk izprastu patlaban pastāvošo demokrātijas modeli un lai nopietnāk pārdomātu, pirms izšķiras par citu modeli. Ja tomēr konstitucionālais vairākums gribētu atteikties no šīs tradīcijas, tad līdz ar attiecīgiem grozījumiem Satversmes pamatdaļā būtu jāsvīturo vai jāgroza arī šī norāde.

[59] Ļoti svarīga ir norāde, ka **Latvijas valsts savā darbībā it sevišķi ievēro demokrātiskas, tiesiskas, sociāli atbildīgas un nacionālas valsts virsprincipus**. Latvijas juristu saimei arvien dziļāk integrējoties kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā, šie virsprincipi viens pēc otra tika atzīti tiesību zinātnē un judikatūrā. Kaut gan tie ļoti būtiski raksturo, kāda ir Latvijas valsts iekārta, pēc kādiem principiem valsts savā darbībā vadās, kad tā īsteno preambulas sākumā noteiktos virsmērķus un 4. ievilkumā minētos pamatuzdevumus, tos līdz šim Satversmē - atšķirībā no daudzu citu valstu konstitūcijām - pilsonis nevar izlasīt. Tādēļ, lai varētu tos dziļāk izprast, tie šeit visiem ir "nolikti priekšā". Vienlaikus tas ir saistošs norādījums amatpersonām tos savā darbībā ievērot.

Tā kā šie četri Latvijas demokrātiskās valsts iekārtas virsprincipi sabiedrībā jau ir pietiekami apjausti, tad šajā īsajā komentārā tie netiks tuvāk paskaidroti.

Demokrātiskas tiesiskas iekārtas padziļināšanās ir pastāvīgs process, tādēļ iespējama jaunu virsprincipu rašanās (konsolidēšanās, atzišana). Tādēļ šeit lietots formulējums, ka valsts savā darbībā **it sevišķi** ievēro šos principus, tādējādi neizslēdzot citus.

[60] Norāde, ka **valsts atzīst un aizsargā cilvēktiesības**, tīri *juridiski* nav nepieciešama, jo tas jau teikts Satversmes 89. pantā. Taču *politiski* ir svarīgi vēlreiz visiem atgādināt, ka Latvijas demokrātija stingri stāv uz cilvēktiesību pamata, tās atzīst un aizsargā. Lai kļiedētu nepamatotas bažas, īpaši izceltas ir **mazākuma tiesības**. Ar to domātas, protams, it sevišķi **mazākumtautību tiesības** (Satversmes 114. pants), taču šis formulējums ir plašāks, jo ietver līdz šim sabiedrības apziņā mazapjaustās mazākuma tiesības kā no tiesiskas valsts virsprincipa izrietošu struktūrprincipu, kas caurauž visus tiesību sektorus un attiecas uz visiem mazākumiem (piemēram, opozīcijas tiesības Saeimā).

8. ".. atzīstot, ka Latvijas valsts neatkarība, teritorija, tās vienotība, tautas suverenitāte, latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda, demokrātiskā valsts iekārta ir neaizskaramas un ikkatra pienākums ir šīs vērtības aizsargāt;"

[61] Šis ievilkums apraksta *Satversmes kodolu* (kurš pats pastāv ārpus Satversmes teksta). Tādā veidā tiek atsegti Satversmes kodola jeb, citiem vārdiem, *Latvijas valsts konstitucionālās identitātes* (jāatgādina, ka sava konstitucionālā identitāte piemīt jebkurai valstij, protams, arī Latvijai) elementi, kas legāliem līdzekļiem nav aizskarami.¹² Tie ir jāzina un tie jārespektē visiem Latvijas iedzīvotājiem, tādēļ ir svarīgi tos uzskaitīt preambulā.

[62] Ar valsts **neatkarību** ir domāta Latvijas valsts ārējā neatkarība starptautisko tiesību izpratnē, kas minēta Satversmes 1. pantā. **Teritorija** ir četras vēsturiskās latviešu zemes, kas ietvertas Satversmes 3. pantā. **Teritorijas vienotība** pirmkārt, nozīmē, ka kāda Latvijas teritorijas daļa nevar tikt brīvprātīgi atdota (atdāvināta) un ka tā nevar izstāties no valsts. Otrkārt, tas nozīmē, ka visas valsts teritorijas sastāvdaļas konstitucionāli tiesiski ir vienlīdzīgas (kādai teritorijas daļai nevar būt vairāk tiesību kā citai), taču tas nekādā ziņā nenozīmē, ka likumdošanā, valsts politikā nevarētu tikt ņemtas vērā reģionālas ekonomiskās, kultūras, valodas un citas īpatnības. **Tautas suverenitāte** ir noteikta Satversmes 2. pantā un nozīmē, ka suverēnā vara Latvijā pieder Latvijas tautai. Suverēnā vara aptver gan iekšējo aspektu (demokrātiju), gan ārējo aspektu (valsts neatkarību). Jāņem vērā, ka te - tāpat kā Satversmes 2. pantā - ir runa par suverenitāti mūsdienu izpratnē, kas ir ļoti kompleksss jēdziens. Tāpat arī

latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda, kas ir Latvijas kā latviešu nācijas nacionālas valsts centrālā izpausme, un **demokrātiskā valsts iekārta**, kuras saturs pirmajā pietuvinājumā atklāts iepriekšējā ievilkumā minētajos virsprincipos, pieder pie valsts konstitucionālās identitātes.

[63] Satversmes kodola elementi ir interpretējami šauri, tie principā ir pakļauti regulējumiem, t.i., politikai arī šajā jomā ir plaša rīcības brīvība, kamēr tie **netiek aizskarti** savā būtībā. Kas pieder pie šo elementu būtības, ir parasti konstatējams tikai konkrētā gadījumā.

[64] Svarīga ir norāde, ka **ikkatra pienākums ir šīs vērtības aizsargāt**. Šis pienākums izriet no apstākļa, ka valsts var ilgstoši pastāvēt tikai tad, ja cilvēki, kas *bauda* valsts pamatgarantijas (piemēram, drošību), to nopietna apdraudējuma gadījumā arī *aizstāv*. Citādi tie, kas to neaizstāv, gūst labumu uz to rēķina, kas to aizstāv, un rodas "*horizontāla netaisnība*".

[65] **Ikkatrs** ir katrs cilvēks, vienalga, *privātpersona* vai *amatpersona*. Šeit minētais pienākums ir tikai leģitimējošs *morāls pienākums* (tātad nevis tiesisks pienākums). Taču šis vispārējais morālais pienākums pieļauj valstij pieņemt likumus, kas, ņemot vērā samērīguma u.c. apsvērumus, to atsevišķās konstelācijās padara par tiesisku pienākumu. Savukārt valsts institūcijām šis pienākums ir tiesiski saistošs - valstij ir pienākums aizstāvēt Satversmes kodolā ietvertās vērtības. Pretējā gadījumā valsts zaudē savu leģitimāciju.^o

9. ".. norādot, ka ikkatra pienākums ir rūpēties par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturēties atbildīgi pret saviem līdzcilvēkiem, sabiedrību, valsti, vidi, dabu un nākamajām paaudzēm;"

[66] Šī ievilkuma jēga ir iezīmēt indivīda *pozīciju sabiedrībā un ar to saistīto atbildību*. Cilvēks nedzīvo uz vientuļas salas, bet gan sabiedrībā. Lai cilvēki varētu saprātīgi sadzīvot, viens otru neapdraudētu, un vienlaicīgi pēc iespējas tālejošāk īstenot savas vēlmes, no katra ir jāprasa zināmu pienākumu ievērošana. Ievilkums formulēts analogi Šveices jaunās konstitūcijas 6. pantam. Latvijas sabiedrībai šāda norāde konstitucionālā tekstā ir nepieciešama daudz vairāk.

[67] Centrālā ideja šeit ir katra cilvēka *atbildība*. Tieši atbildība raksturo cilvēka pozīciju brīvā sabiedrībā. Preambulā tā ir skaidri norādīta kā *cilvēka rīcības vadlīnija* un uzrādīti *atbildības objekti*, par kuriem tam ir jādomā.

Atbildība šeit ir niansēta divās formās: kā rūpēšanās un kā "vienkārša" atbildība.

Ar **rūpēšanos** saprotama cilvēka rīcībā esošo resursu, jo sevišķi *enerģijas, laika, līdzekļu*, ieguldīšana tā, lai tas nāktu šiem objektiem par labu. Tātad rūpēšanās apjoms ir *proporcionāli* atkarīgs no cilvēka resursiem: Jo vairāk resursu viņam ir, jo vairāk viņam jā rūpējas par tur minētajiem objektiem. Tā kā nemateriālie resursi - enerģija un laiks - visiem ir apmēram vienādā apjomā, tad tas attiecas galvenokārt uz citiem cilvēka rīcībā esošajiem līdzekļiem, it sevišķi *materiāliem resursiem*. Tātad spējīgākam, turīgākam cilvēkam rūpēšanās pienākums ir lielāks, mazspējīgākam, mazturīgākam - mazāks: kas vairāk var, tam jādod vairāk. Tas attaisnotu, piemēram, progresīvo nodokļu likmi.

[68] Ievilkuma sākumā nosaukti trīs objekti, par kuriem cilvēkiem jā rūpējas. Šie objekti veido trīs koncentriskus apļus.

Pirmais ir **cilvēks pats**. Varētu jautāt, vai tas ir nepieciešams: cilvēkam vajadzētu būt tiesībām arī nerūpēties par sevi. Tomēr mūsu sabiedrībā, kuras apziņas dziļākajos slāņos tomēr atrodamas 8. ievilkumā minētās kristīgās vērtības, tajā skaitā žēlsirdība, nevar pieļaut, ka cilvēks iet bojā, ja viņš nevar - un pat tad, ja viņš negrib - rūpēties par sevi. Šo sabiedrības pienākumu nedrīkst ļaunprātīgi izmantot. Tādēļ tas ir līdzsvarots ar cilvēka *morālo* pienākumu, vispirms pašam gādāt par sevi un tikai subsidiāri izmantot šim nolūkam sabiedrības (t.i., citu cilvēku) resursus.

[69] Otrais objekts ir cilvēka **tuvinieki**. Tuvinieki šeit nav definēti, un tie gan morāli, gan tiesiski var aptvert dažādu cilvēku loku, ne tikai radniekus un ģimeni juridiskā izpratnē. Parasti cilvēkam šādi tuvinieki ir. Pienākumam šeit primāri ir *morāls* raksturs, un tikai tur, kur tas likumā ir noteikts, tam ir *juridisks* raksturs (piemēram, Civillikumā noteiktais pienākums vecākiem rūpēties par bērniem un otrādi).

[70] Šis rūpēšanās pienākums par sevi un saviem *tuviniekiem* ir jāizprot kontekstā ar *sociāli atbildīgas valsts virsprincipu*, kas minēts iepriekš 5. ievilkumā. Tā kā rūpēšanās apjoms ir proporcionāls cilvēka rīcībā

esošajiem resursiem un ja tas nerasniedz to apjomu, kas nepieciešams vismaz viņa paša un viņa tuvinieku minimālai aprūpei, tad no sociāli atbildīgas valsts virsprincipa izriet valsts juridisks pienākums savukārt sabiedrības resursus izmantot viņa un viņa tuvinieku aprūpei. Tādēļ šajā ievilkumā uzrādītais morālais, kā arī daļēji likumos konkretizētais juridiskais rūpēšanās pienākums kopā ar sociāli atbildīgas valsts virsprincipu veido *saskaņotu sistēmu*, kas balstās uz nākamajā ievilkumā minēto *taisnīgumu un solidaritāti* kā sabiedrības pamatvērtībām.

[71] Trešais, no cilvēka raugoties, - vistālākais rūpēšanās pienākuma objekts - ir **sabiedrības kopējais labums**. Tieši Latvijas sabiedrībā, kas okupācijas gados bija atradināta no domas, ka indivīds ir atbildīgs par sabiedrību un valsti, un kur pēc valsts neatkarības atjaunošanas nereti valda hipertrofēta tieša pašlabuma meklēšanas ideoloģija, šī norāde būtu ārkārtīgi svarīga. Cilvēki var saprātīgi sadzīvot sabiedrībā tikai tad, ja tie daļu no saviem resursiem novirza sabiedrības kopējam labumam. Tas nozīmē ne tikai materiālus resursus (piemēram, nodokļu maksāšana), bet arī cita veida, it sevišķi garīgos resursus, piemēram, iesaistīšanos demokrātiskā politikā nolūkā dot savu pienesumu sabiedrības kopējam labumam.

[72] Ievilkuma otrajā daļā cilvēka atbildības pienākums ir noteikts "**vienkāršas" atbildības** formā. Ja "rūpēšanās" ir atbildības aktīvā forma, kas prasa pozitīvu rīcību, tad "vienkāršā" atbildība ir tās pasīvā forma, kas vērsta uz *atturēšanos no rīcības*, kas varētu kaitēt tur minētajiem atbildības objektiem.

Šo pasīvās atbildības objektu vidū, kuriem cilvēks nedrīkst kaitēt, vispirms ir **līdzcilvēki**, tātad visi pārējie cilvēki kā indivīdi, **sabiedrība**, tātad cilvēku kopums, kurus vieno noteikta interakcija, **valsts**, ar to šajā kontekstā saprotot valsts institūcijas un to netraucētu funkcionēšanu, cilvēku veidotā **vide** un no cilvēka neatkarīgi pastāvošā **daba**, kā arī **nākamās paaudzes**. Nākamās paaudzes ir jauns cilvēka individuālās atbildības objekts, kas iekļauts tikai pašās jaunākajās citu valstu konstitūcijās. Atbildība pret nākamajām paaudzēm liedz cilvēkam rīkoties tā, ka viņa rīcība apdraudētu vai nopietni apgrūtinātu nākamo paaudžu dzīvi. Tas attiecas ne tikai uz vides piesārņošanu un dabas apdraudējumu, bet noteiktās situācijās tas var nozīmēt arī atteikšanos no zināmas politiskas rīcības.

[73] Šī pasīvā atbildība vispirms, protams, ir *morāla* atbildība. Taču tas

lēģitimē valsti attiecīgajā jomā, kur tas ir samērīgi un lietderīgi, izdot arī likumus, kas pārvērš šo morālo pienākumu *juridiskā* pienākumā (klasisks piemērs būtu Krimināllikums, kas noteiktās situācijās aizsargā vairumu no šeit minētajiem objektiem).

10. ".. apzinoties, ka latviešu tautas dzīvesziņa un kristīgās vērtības ir būtiski veidojušas mūsu identitāti, ka sabiedrības pamatvērtības ir brīvība, godīgums, taisnīgums, solidaritāte, ka ģimene ir sabiedrības pamatvienība un darbs ir katra cilvēka un visas tautas izaugsmes un labklājības pamats;"

[74] Šī ievilkuma nolūks ir palīdzēt lokalizēt Latvijas un latviešu *ģeopolitisko, vēstures un kultūras telpu*.

Salīdzinot ar Igauniju, kas sevi jau kopš neatkarības atjaunošanas skaidri definē par Ziemeļeiropas valsti, vai Lietuvu, kas apzinoties savu valstisko vēsturi, redz sevi Viduseiropas kontekstā, Latvija un latvieši gan pašu mazreflektētā apziņā, gan citu acīs par savu garīgo lokalizāciju šķiet nedroši, un daudzi to drīzāk ievieto postsovjetu telpā.

Šajā ievilkumā, atklāti norādot uz mūsu identitātes saknēm, uz pamatvērtībām, pēc kurām sabiedrībai vajadzētu orientēties, un uz sabiedrībā atzītām pamatnostādņēm, tiek dots pamats šai garīgai orientācijai, to gan nenosaucot, un kas būtu vērsta uz Latvijas un latviešu piederību vairāk Ziemeļeiropai nekā postsovjetu telpai.

[75] Sākumā uzrādītas mūsu šodienas identitātes *pašas dziļākās vēsturiskās saknes*. Tās vienā vai otrā kontekstā, parasti neapzināti, vājāk vai stiprāk izpaužas mūsu domās un rīcībā. Turpretim *sovjetiskās* identitātes paliekas, lai arī reāli spēcīgas, šeit ar nolūku nav minētas, jo no tām mēs gribam distancēties, kamēr *latviskās un kristīgi eiropiskās* mēs gribam izcelt un apzināties.

Tā ir izvēle, kas šeit tiek piedāvāta, un par to, protams, būtu jādiskutē.

[76] Šeit uztverta Zentas Mauriņas ideja par latviešu kultūras divām saknēm - latvisko un kristīgo. Latviskā sakne ir apzīmēta par **latvisko dzīvesziņu**. Tas ir pazīstams, lai arī līdz šim mazlietots, taču ļoti ietilpīgs jēdziens, kas savā būtībā norāda uz *specifiski latvisko pasaules uztveri*,

*tradīcijām, ētiskām pamatnostādņēm, kas raksturīgas latviešu tautai, neraugoties uz to, ka modernajā ikdienā tās parasti ir grūti saskatāmas un identificējamas (izņēmums varbūt ir Līgo svētki). Norāde uz latvisko dzīvesziņu preambulā varētu palīdzēt atbrīvot šo latvisko elementu no dažkārt tam piedēvētās "tūristiski folkloristiskās" pieskaņas, ļaut brīvāk un spēcīgāk apzināties un īstenot to kā *mūsu modernās ikdienas būtisku sastāvdaļu*.*

[77] Kristīgi eiropiskā sakne šeit ir fokusēta uz **kristīgām vērtībām**, kas pasaules vēstures lielajā skatījumā ir būtiski ietekmējušas Eiropas un visas pasaules (un, protams, arī latviešu un Latvijas) kultūru, garīgo identitāti.

Norāde uz kristīgām vērtībām kā vienu no mūsu identitātes dziļākajām saknēm vispirms ir konstatējums. Vienlaikus, to šeit minot, tas tiek atzīts un pieņemts. Taču tas nekādā ziņā nenozīmē, ka Latvija ar to zaudētu savu sekulāro raksturu.¹³ Mūsdienu sabiedrība lielā mērā objektīvi balstās uz kristīgām vērtībām, gandrīz visi sabiedrības locekļi tās var akceptēt, neatkarīgi no tā, vai cilvēks individuāli ir kristietis, citu ticību piederīgs, ateists vai agnostiķis.

[78] Tālāk šajā ievilkumā ir nosauktas četras manā izpratnē vissvarīgākās sabiedrības pamatvērtības. Piemēram, Eiropas Savienības līgumā ir minētas divpadsmit pamatvērtības, Francijas konstitūcijas preambulā - trīs (brīvība, brālība, vienlīdzība), Polijas konstitūcijas preambulā - trīs (cilvēka cieņa, brīvība, solidaritāte) utt.

Pamatvērtības, kas šeit minētas, nav obligāti tās, kas mūsu sabiedrību patiešām socioloģiski īpaši raksturotu. Piemēram, ievērojot ēnu ekonomikas lielo nozīmi un korupcijas izplatību, būtu grūti teikt, ka godīgums ir tā vērtība, kas mūsu sabiedrībai ir īpaši raksturīga.

Šīs pamatvērtības ir jāsaprot *normatīvā kontekstā* - preambulā tiek uzrādīts, kādas pamatvērtības ir tās, kuras būtu absolūti nepieciešamas, lai mūsu sabiedrība un valsts funkcionētu, un kurām vajadzētu būt ikviena cilvēka, sabiedrības un valsts rīcības vadlīnijai.

[79] Šeit minētā **brīvība** kā sabiedrības pamatvērtība ietver kā ārējo brīvību, tā iekšējo brīvību, kas savukārt norāda uz cilvēka cieņu un atbildību; **godīgums** nozīmē domu, vārda un rīcības vienotību, jo tikai tā cilvēks var mērķtiecīgi rīkoties un paļauties uz citiem cilvēkiem, **taisnīgums** ir metafiziska vadlīnija ikvienai cilvēka rīcībai, **solidaritāte** ir

nepieciešamā saistviela, kas indivīdus vieno sabiedrībā.

Šķiet, ka nevajadzētu atteikties ne no vienas šeit minētās pamatvērtības, taču diskusijas gaitā norādi uz tām varētu papildināt.

[80] Norādes uz **ģimeni** kā sabiedrības pamatvienību jēga ir uzsvērt tās vērtību, neraugoties uz to, ka socioloģiski ģimenes nozīme samazinās. Šī norāde neierobežo cilvēku tiesības un iespējas izvēlēties citu dzīves metu (uz to savukārt norāda iepriekš minētā brīvība kā sabiedrības pamatvērtība). Pats ģimenes jēdziens nav izskaidrots tuvāk; tas ir sabiedrības priekšstatu un tiem pēc iespējas atbilstošas valsts likumdošanas jautājums.

Norāde uz **darbu** ir svarīga, lai uzsvērtu tā būtiskumu kā centrālu cilvēka dzīves sastāvdaļu, kas visiem ir *jārespektē*. Tas arī liek valstij gan veicināt to, lai katram būtu darbs, gan ļauj noraidīt neattaisnotas prasības pret valsti un sabiedrību.¹⁴

11. ".. uzsverot, ka Latvija aktīvi piedalās starptautiskajos procesos, aizstāvot savas intereses un dodot pienesumu Eiropas un pasaules humānai, ilgtspējīgai, demokrātiskai un atbildīgai attīstībai;"

[81] Šī ievilkuma mērķis ir vispārējos vilcienos pozicionēt Latvijas valsti Eiropas un pasaules valstu vidū, uzrādīt *valsts ārējo dimensiju*. Te valstij ir uzdots **aktīvi ņemt dalību starptautiskos procesos**, tātad būt ne tikai starptautiskās politikas objektam, bet gan *subjektam*.

[82] Šai aktīvajai līdzdalībai ir divi mērķi. Pirmais ir **aizstāvēt savas intereses**. Tas implicē, ka Latvijai vispirms iekšpolitiskā procesā savas intereses ir *jāformulē*. Aizstāvēšana iespējama gan *aktīvi*, sākotnēji izvirzot savas intereses un mēģinot tās starptautiskā procesā īstenot, gan *pasīvi*, aizsargājot tās no apdraudējumiem.

[83] Otrais mērķis ir **dot savu pienesumu gan Eiropas, gan pasaules humānai, demokrātiskai, atbildīgai attīstībai**. Tas nozīmē, ka preambulā tiek pateikts, ka Latvija ir *līdzatbildīga* par Eiropas un pasaules attīstību. Tas ir skaidrs signāls pret Latvijā bieži sastopamo provinciālo izolacionismu. Latvijas pienesumam ir dots zināms *morāli politisks*

virziens. Tam jāveicina **humāna** attīstība. Tas ir ļoti plašs jēdziens, taču šajā kontekstā ir svarīgi, ka tas izslēdz neētiskus un netaisnīgus mērķus. **Demokrātiska** attīstība ietver arī to, ka tai jābūt vērstai uz valstu nozīmes nesamazināšanu starptautiskajā apritē, jo tikai valsts garantē pilnvērtīgu demokrātiju. **Atbildīga** attīstība, līdzīgi kā 7. ievilkumā, nozīmē, ka tā nedrīkst nodarīt kaitējumu humānām vērtībām, tajās noteikti ieskaitot, piemēram, vidi, dabu, nākamās paaudzes.

[84] Šis ievilkums ir formulēts abstrakti, konkrēti neminot *Latvijas līdzdalību Eiropas Savienībā* (lai gan to tur var "ielasīt"). Lemesls ir lielas daļas sabiedrības nedrošība šajā jautājumā. Salīdzinājumam jānorāda, ka lielā daļā Eiropas Savienības dalībvalstu konstitūciju ir minēti zināmi līdzdalības principi, pēc kādiem valsts vadās, darbojoties Eiropas Savienības ietvaros. Tādēļ diskusijas gaitā būtu jāuzdod jautājums, vai šāda nedrošība ir reāli attaisnojama, un jāpārdomā formulējums, kas ietvertu konkrētu norādi uz Latvijas līdzdalību Eiropas Savienībā.

12. ".. atbilstoši valsts himnā "Dievs, svētī Latviju!" izteiktajai brīvas, nacionālas valsts idejai savā brīvi vēlētā Satversmes sapulcē ir nostiprinājusi Latvijas valsts konstitucionālo kārtību un nolēmusi sev šādu valsts Satversmi:"

[85] Preambulas teikuma noslēguma daļa vispirms norāda uz valsts himnu "Dievs, svētī Latviju!". Lai gan tā radīta gandrīz pusgadsimtu pirms valsts dibināšanas, tās vārdi jau toreiz vizionāri izteica latviešu tautas augstāko vēlmi - pašnoteikties savā nacionālā valstī.

Šī doma ir izteikta poētiskiem vārdiem, taču - tas pieder pie mūsu kultūrvēstures - politisku ideju izteikšana literārā formā nav nekāds retums: piemēram, Raiņa 1903. gadā iznākušais dzejoļu krājums "Tālas noskaņas zilā vakarā" nesaprašam var šķist dabas apdziedājums, taču tie, kas spēja domāt dziļāk, to uztvēra kā šādā formā ietvertu revolucionāru politisku ideju. Varētu piekrist, ka toreizējam latviešu sabiedrības vairumam "Dievs, svētī Latviju!" vārdos ielikta latviešu politiskās pašnoteikšanās ideja nenonāca līdz apziņas līmenim. Taču tā nepalika nepamanīta krievu cenzūrai, kura saprata šo vārdu revolucionāro bīstamību un tādēļ lika vārdu "Latvija" - kas apzīmēja administratīvi politiski toreiz nepastāvošu vienību, kuras virtuālās robežas izrietēja tikai no latviešu nostājas uzskatīt šo teritoriju par *savu zemi* - nomainīt ar vārdu

"Baltija". Protams, lietojot jēdzienu "Baltija" jēdziena "Latvija" vietā, pazūd norāde uz latviešu pašnoteikšanās ideju un šis teksts lielā mērā tādējādi tika "atmīnēts".

[86] Tādēļ norāde uz valsts himnas tekstā jau ļoti agrīni izteikto latviešu pašnoteikšanās ideju vēlreiz uzsvērtu Latvijas kā latviešu nācijas nacionālas valsts jēgu - šoreiz no cita rakursa nekā preambulas sākumā. Arī Dieva pieminēšana, kā jau teikts, nekādā ziņā neietekmē Latvijas valsts sekulāro raksturu, taču tam ir zināma filosofiska jēga.

[87] Norāde uz to, ka **tauta šo Satversmi ir pieņēmusi savā brīvi ievēlētā Satversmes sapulcē** atbilst līdzšinējam preambulas formulējumam un apstiprina Satversmes sapulces caur brīvām vēlēšanām iegūto legitimitāti pieņemt šo Satversmi tautas vārdā.

[88] Vienlaikus kvalificējošā norāde uz to, ka Satversmes sapulce tādā veidā ir **nostiprinājusi Latvijas valsts konstitucionālo kārtību**, ir būtisks papildinājums.

Pirmkārt, no tā izriet, ka zināma konstitucionāla kārtība Latvijas valstī pastāvēja jau iepriekš. Te jāatgādina, ka pirms Satversmes šo kārtību - salīdzinot ar Satversmi, gan diezgan nepilnīgi - regulēja *Pirmā pagaidu satversme* (kas sastāvēja no 1918. gada 18. novembra valsts proklamācijas akta un dienu iepriekš - 17. novembrī - pieņemtās Tautas padomes politiskās platformas, kuru nomainīja *Otrā pagaidu satversme* (kas arī sastāvēja no diviem dokumentiem: 1920. gada 27. maija Deklarācijas par Latvijas valsti un 1920. gada 1. jūnija Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumiem).

[89] Satversmes sapulce, pieņemot Satversmi, šo pastāvošo konstitucionāli nevis radīja no jauna, bet gan *nostiprināja* (tajā skaitā, nosakot legālu ietvaru Satversmes grozījumiem). Tas skaidri parāda, ka konstitucionālās kārtības *attīstība* ir *process*, kas sākās jau ar valsts proklamāciju 1918. gada 18. novembrī, savu kulmināciju sasniedza ar Satversmes pieņemšanu un spēkā stāšanos 1922. gada 7. novembrī, taču - un tas ir būtiski - *turpinās arī pēc tam*. Kopš tā laika *Satversme ir grozīta 11 reizes*, ieskaitot tādus būtiskus grozījumus kā Cilvēktiesību nodaļas iekļaušana Satversmē 1998. gadā.

[90] Pie šīs konstitucionālās *attīstības* piederētu arī šīs izvērstās preambulas iekļaušana Satversmē gadījumā, ja Saeima to pieņemtu. Katrā

ziņā nedz pašreizējais Satversmes preambulas formulējums, nedz šeit piedāvātais iespējamais izvērsums nevar tikt iztulkoti tā, ka tie apturētu konstitucionālo attīstību, tajā skaitā nepieļautu pašas preambulas vēlākus grozījumus.

Tātad Latvijas valsts konstitucionālā attīstība, kura iesākās līdz ar valsts proklamēšanu 1918. gada 18. novembrī, nekad nav apstājusies un *neapstāsies arī pēc šīs izvērstās preambulas pieņemšanas.*■

¹ Tulkojumā angļu valodā ".. the state.. which shall guarantee the preservation of the Estonian nation, language and culture through the ages.."

² Patlaban "labais tonis" nav kaut ko pozitīvu teikt par savu valsti vai iesaistīties politikā, tātad - normālā demokrātiskā procesā, lai dotu savu individuālo pienesumu pastāvošo problēmu novēršanai un sabiedrības un valsts attīstībai. Tas ir bēdīgi un smieklīgi vienlaikus.

³ Būtu jāapsver, vai sociālo atmiņu (apzīmējot to vēstures apziņu vai tamlīdzīgi) un tradīcijas neizdalīt atsevišķi. Pamatojums varētu būt, ka latviešu nācijas mankurtizācija triju paaudžu garumā padomju okupācijas periodā ir latviešu kolektīvo sociālo atmiņu krietni padzēsusi un tā pēc neatkarības atjaunošanas nav vēl īsti atgūta. Kolektīvā sociālā atmiņa (vēstures apziņa) ir jebkuras nācijas identitātes - un līdz ar to pastāvēšanas - obligāts priekšnoteikums.

⁴ Skat. plašāk: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.

⁵ Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. daļa.

⁶ Pēc UNDP dzīves kvalitātes kritērijiem Latvija 2011. gadā 187 pasaules valstu vidū atrodas apmēram 43. vietā - pasaules mērogā tātad vēl pirmajā ceturtdaļā (kas pēc UNDP kritērijiem tiek atzīta par "ļoti augstu" dzīves kvalitāti), bet Eiropas mērogā vairāk lejasgalā. Skat.:

http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Complete.pdf.

⁷ Arī iepriekš minētajā UNDP rangu tabulā materiālā labklājība ir tikai viens no dzīves kvalitātes rādītājiem.

⁸ Skat. plašāk: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.

⁹ Juridiski pilnīgi korekti gan runāt par valsts rīcībspēju atjaunošanu, taču preambula pamatā tiek formulēta visiem saprotamā izteiksmes veidā, un politiskie apzīmējumi "brīvības atgūšana" un "valstiskās neatkarības atjaunošana" sabiedrībā ir plaši pazīstami, un to saturs, arī juridiskais saturs, ir skaidrs.

¹⁰ Salīdzinājumam izvilks no Polijas 1997. gada konstitūcijas preambulas: ".. pateicībā mūsu priekštečiem par viņu darbu, par viņu cīņu par neatkarību, kas iegūta ar lieliem upuriem, par kultūru, kas sakņojas tautas kristīgajā mantojumā un vispārcilvēciskajās vērtībās .."

¹¹ Filosofes Maijas Kūles ieviests jēdziens.

¹² Skat. plašāk: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.

¹³ Salīdzinājumam: Šveices jaunās, 1999. gadā pieņemtās konstitūcijas preambula sākas ar daudz viennozīmīgākiem vārdiem: "Dieva Visuvarenā vārdā!" Taču tas nekādā ziņā nenozīmē, ka Šveice nebūtu moderna sekulāra valsts!

¹⁴ Salīdzinājumam: Itālijas konstitūcijas 1. pants nosaka: Itālija ir demokrātiska republika, kas balstās uz darbu.